

Altmışyedinci Konferans

Sakarya Ziraî Kredi Kooperatifleri

Yazan :
Z. F. FİNDİKOĞLU
S. S. A. M. Azasından

I — Giriş

Evvelki sene burada sizlerle yaptığım konuşmada — ki S.S.A.M. nin A serisi I. konferansı olarak neşredilmiş bulunuyor — bir “giriş” yapmış ve şunları söylemiştim:

— “Köyden şehre doğru gelişen morfolojik yapılar içinde âdetta “İmece” den “Kooperatif”e doğru fizyolojik denebilecek bir değişme de görülür. İmece, yazısız kanunlara, örf ve âdetlere dayanır. Küçük cesamettir, köyümsüdür. Netice olarak “Communeauté — cemaat” ruhuna, homojen bir varlığa sahiptir. Bu vasıfların aksi, Zimmerman cedvelinde görüldüğü gibi “Şehir âlemi” ni karakterlendirmektedir. Ada'nızın 1937 den önceki durumu, şüphesiz cemaat psikolojisi ile örülüdür. Osmanlı devrinin idaresinde bir kaza olduktan sonra 1954 e kadar kasabalaşma ve şehirleşme ameliyetlerini geçirdi. Artık İmece ile görülen işler, yazılı bir kanun istemektedir. Kooperatif kanunları, bu isteğe cevap teşkil edecektir.¹⁾”

Geçen sene Adapazarı'nızın şehirleşme hareketine müvazi olarak gelişen kooperatifleşmesi toplu bir bakış altında temaşa etmiş, çeşitli kooperatif dallarını tabloları ile gönderdikten sonra önümüzdeki yıllarda bunlardan her birini ayrı ayrı ele alacağımızı, bunların başında çevremizin 80 şu kadar kooperatifinin hemen hemen 1/3 ini içine alan Ziraî Kredi Kooperatiflerinin geldiğini anlatmıştım²⁾.

1) Bk. Z. F. : Adapazarının Şehirleşmesi, 1967, S.S.A.M. nin A Serisi neşriyatı, S. 1, Sf. 50.

2) Bk. Kz. S.K., s.

Bu sene araştırma ve araştırılanları sizlere anlatma plânımıza uyarak Z.K.K. lerini ele alacağız.

II — Bir Tarihçe

Meslek seçiminde talihlerine ders ve konferans vermek işi düşen kimseler ekseriya tekrar hastalığının belirtilerini gösterirler. Şimdi geçen seneki konuşmamı dinlemiş olanlar bende de bu belirtileri müşahede edeceklerdir.

Gerçekten geçen yıl Almanya'da Ziraî Kredi Kooretifciliğinin yaratıcısı olan W. Raiffeisen'in 150. yılı dolayısıyla bu yaratıştan ve dolayısıyla Türkiyenin Raiffeisen'i olan Midhat Paşadan bahsetmiştim. Şimdi bu konuya, başka bir yoldan yine dönüyorum.

İktisadi, siyasi ve kültürel tarihimizde 1860-1870 devresinin ne kadar mühim olduğunu bilirsiniz. Bu devrenin 1863, 1868 lerinin 100. seneleri münasebetile son birkaç sene içinde Türk Gazeteciliği okuyucusunu bir hayli aydınlattı. Sakarya'nızın mahallî gazetelerinde bile bunun in'ikâs-larını görmüşsünüzdür. Ziraat Bankasının, Emniyet Sandığının 100. kuruluş yılları, Temyiz'le Devlet Şurasının keza 100. kuruluş seneleri gibi vesilelerle büyük bir Devlet adamının hayatı ve icraatı anıldı: *Midhat Paşa*. Bunların içinde konuşmamızın mevzuu ile yakın ilgisi bulunan bir tarih — 1863 — üzerinde bir daha duralım.

Gerçekten 1863, tarihî zihniyetle mücehhez olanları, Yahya Kemal'in ifadesile "mazi" yi "ati" ye bağlayanları yakından ilgilendiriyor. Tasavvur ediniz: 1863-1963 arasında herhangi bir sosyal iş veya davanın ele alınmasını, yürütülmesini incelemek hem geçmişe karşı saygı davranışı, hem de yarın için ameli faydası olan bir gayrettir. Bu iki taraflı fayda, Ziraat Bankası ve Ziraî Kredi bahis mevzuu olduğu zaman bilhassa karşımıza çıkmaktadır.

Önce bu 100 yılın sürekliliği üzerinde durulabilir: — Ziraat Bankası hakikaten yüz yaşını idrak eden bir müessese midir? Mesele, üzerinde şu naktalara işaret edilebilir :

1 — Tuna Valisi Mithat Paşa 1863 de o çevrede "Memleket Sandıkları" nı kuruyor;

2 — Bu sandıklar yirmibir yıl sonra "Menafi Sandıkları" na çevriliyor;

Türkiye Z. K. K.'nin ve Z. B.'nin Kurucusu Midhat Paşa'nın
Ankara'da Z. B. önüne dikilen âbidesi

3 — Ad değiştiren Sandıklar 1888 de “Ziraat Bankası”nu temelini teşkil ediyor;

Bu üç kuruluş ve istihale tarihleri arasında sosyal hareket olma bakımından bir “Devamluluk-Continuité” de, bir “Devamsızlık, Süreksizlik-Discontinuité” de ileri sürülebilir. Birinci şıkka göre Ziraat Bankası 100, İkinci duruma nazaran 75 yaşına giriyor demektir. Biz koopertist sosyoloji bakımından, yani “Köylüye muhtaç olduğu krediyi temin” gerekliliğini karşılayacak bir “Müessese” ye doğuş imkân ve şartlarını hazırlama yönünden 1863 ü 1888 e bağlama taraftarıyız. Hatta umumiyetle kooperatif tarifine uygunluk meselesi ile karşılaşıldığı ve Ziraî Kredide kooperasyon üzerinde durulduğu zaman 1863 daha derin bir mana kazanacaktır. Çünkü yarınki Türkiye için 1863 de şahlanan “Midhat Paşa Ruhu” nu yeniden belirmesi, yani Devletin ve Otoritenin sadece nazım ve rehber olacağı bir “İmece” zihniyetinin modern kalıplar içinde yaşatılması son derece ehemmiyetlidir.

Evet: 1863-1963. Altı yıl önceye göre tam yüz yıl. O halde bir asır önceki sosyal havayı yeniden yaşyalım.

Bir Devlet adamı, İmparatorluğun Avrupa tarafındaki Niş Vilâyeti Valisi : Mithat Paşa, Timar ve Zeamet basamağını atlamış, ferdi toprak mülkiyeti rejimine girmiştir. Lâkin bu yeni toprak rejiminin ihdası sıralarında gelişi güzel şans ve ilk işgaller, diğer her çeşit faktörler, esasen mutlak adaletten uzak olan Karatoprak üzerindeki adaletsizlikleri daha da artırıyor. XIX. asrın o mühim ânlarında ziraî sınıfın büyük, orta, küçük, çüce işletmelerinin ve topraksızların istatistiği acaba bize ne gibi rakkamlar verecek? Toprak porblemimizin tarih ve sosyolojisi üzerinde derinleşecek Türk iktisatçı ve içtimaiyatçıları bu sorunun cevabını herhalde vereceklerdir. Şimdilik “Siyasî adam” olduğu kadar sosyolog da sayılabilecek olan Tuna Valisinin 1863 de ortaya attığı sosyal felsefeyi dinliyelim:

— “Zürrain daima muhtaç oldukları istikraz için bizzarûre mürabakacılarına müracaat etmekte olduklarına mebni ziraate medyun olarak mahsullerinin semeresini görmediklerinden ve memleket de Avrupa gibi hafif bir, mutedil faiz ile akçe ikraz etmek için bankalar şeklini temin eyliyecek derecede henüz istidad hasıl olmadığından buna bir çare bulunması gerekmektedir.”

Valinin kendisi tarafından kaleme alındığı kuvvetle zannedilen Memleket Sandıkları Nizamnamesindeki maddelerin tahlili bir yıl dönümü anmasının kadrosunu aşar. Yalnız birkaç karakterine işaretle kalıyoruz.

1 — Otorite uzaktan sadece düzenleyici bir rol oynayacak, bu suretle c sralarda Garpte görülen Ziraî Kredi kooperasyonunun mekanizması tatbik edilecektir;

2 — Devlete ait boş arazi Sandıklar elile ve işlerinin bitmesinden sonra boş vakte sahip köylüler vasıtası ile işletilecektir;

3 — Bu kollektif istihsalin hasılasından gelecek gelir Sandıkların asıl Fond'unu teşkil edecektir;

4 — Belli usul ve şartlarla bu kredi Fond'dan muhtaç çiftçiye kredi verilecektir.

Yalnız birkaçına şöylece dokunduğumuz bu kredi cihazı düşüncesinin ne gibi kaynaklardan akıp geldiğini düşünenler vardır. O devir, fransızca ifade ile "Le Fauvre paysan, Le pauvre royaumn — Fakir köylü, fakir Saltanat!" veçizesini tahlil ve izah eden fizyolojik ruhla dolu bir devirdir. İngiliz ütöapistleri müşterek zirai istihsal etrafında ütöplik yazılarını daha önceki iki asırda yetesiye yaymışlardı. Nihayet, Alman Raiffesin! Paşamız, Alman zirai kredi cereyanının en hareketli anlarında, 1858 sralarında, bir Avrppa seyahati de yapmıştı. Nihayet Akliselimin bütün insanlarda müsavi olduğunu, söyleyen meşhur Frenk feylesofu Descartes'in "Akıl için tarik birdir" kelâmı karşımızda. O halde, 1863 d eTuna Valisinin ortaya attığı Zirai kredi parolasının dış ve iç müessirleri üzerinde durmağı, iktisat tarihçilerimize bırakarak parolanın tatbikatını takip ettiğimiz takdirde, yirmi yıllık devrenin parolayı müesseseleştiremediğı görülür. Niçin? Parola sahibi, o çevreden uzaklaştırılmıştır, bunun için mi? Dağıtılan krediler, şarkvari imtiyaz ve suistimallere mi yol açtı? Yoksa ekseriya söylendiğı gibi halk bu işi bir angarya mı saymıştır? Hadisenin derin illiyeti, bir bakıma günümüze kadar uzatılacak bir illetler zincirinde bağıdır. Netice şu ki, 21 sene sonra girişlen ve yeni gelir kaynakları ile cihazlandırılan "Menafi Sandıkları" da dört yıl sonra iflâs ediyor, ve doğrudan doğruya hiç de kooperatif olmıyan bir "Devletci — Etatist" bir müesseseye zemin hazırlıyor. Artık zirai kredi işinin kooperatif tarife uyan, yani Devlet dışı bir halk işi olan seciyesi kalmıyor, belki tek yaşayan müessesesi Devlet olan bir halkın sosyal yapısına daha uygun bir zirai kredi organizasyonu kuruluyor.

Fakat 1863-1888 arası durumun tam veya yarım kooperatist vasfında bir iz aramalıyız. Bu ize rastlamak için 1924 senesine kadar gelmek ve 498 sayılı "İtibar - i Zirai birlikleri" kanununa, daha sonra 1929 tarihli "Zirai Kredi Kooperatifleri" tedvinine, nihayet 1935 yılının 2834 ve 2836 sayılı kanunlarına kadar gelmek lâzımdır.

Memleket şartları bakımından çok ilerde olduğu anlaşılan "1863 deki Ziraî Kredi Organizasyonu", 1888 de ziraî kredi ihtiyacını karşılayan Ziraat Bankasının kuruluşuna zemin hazırladı, dedik. Bu kuruluşun anti-kooperatist değilse bile kooperatificilik prensiplerine tamamen uygun bir kooperatist kredi teşkilâtı olmadığı şüphesizdir. Arada 1924 ve 1929 tarihlerinde Mithat Paşa ruhundan ilham alan denemler yapılmışsa da hepsi aynı akıbetle karşılaşmışlardır. Öte yandan Cumhuriyet devri, çiftçi kredisi meselesinin peşini bırakmış değildir. Ne yapmalı? Bu üzücü süal-in cevabı 1935 de ancak iki içtimai prensibin yanyana getirilmesi suretile bulunmuş, 2834 ve 2836 sayılı kanunlar çıkarılmıştır, şöyle böyle XXXVII. yılını idrak eden iki kanun, ziraî kredi ve satış kooperasyonunun mekanizmasını tanzim etmektedir.

Bildiklerinizi sizlere hatırlatmaktan başka bir kıymet taşımayan bu paragraftan sonra asıl konumuza geçeceğiz.

III - Araştırma Sahasının Seçimi

Türkiye'deki kooperatif varlığının araştırılması, her şeyden önce araştırma sahasının tayini ile başlamalıdır. Bunun için araştırıcının maksadı üzerinde durmak gerektir. Memleketin bütün kooperasyon ameliyelerini tekiki mi isteniyor? Yoksa en elverişli bir bölgeleme karşısında bu bölgelerden biri mi ele alınacak? Çeşitli ekonomik ve sosyal hedeflere göre şu veya bu bölge seçildiği takdirde bir bölgenin kendi içinde alt-bölge denen tabii bir bölünmeye tâbi tutulması icap eder. Bu arada memleketin idarî taksimatı da rehberlik yapabilir. Ya 67 arasından bir Vilâyet, yahut bir vilâyetin Kazâlarından biri veya birkaçı seçilir. Hülâsa 1) Ülke, 2) Bölge, 3) Alt-Bölge, 4) Vilâyet, nihayet 5) Kaza-Cevre olarak en genişinden en darına kadar çeşitli sahalar araştırıcının saha seçimini beklemektedir. Şüphesiz mesele araştırıcının zaman, malî yardım, yardımcı eleman... gibi imkânları ile de ilgilidir. S.S.A.M. nin elindeki imkânlar ancak 4. sahayı büyük güçlüklerle kavramağa yetiyor: Vilâyet. Kazaları ve köylere düşünülecek Türkiye Vilâyetleri; teorik yönden Plânlamacı görüşü her ne kadar okşamaz ise de, Vilâyet Monografilerinin vücuda getireceği kolleksiyonlar Bölgeci, daha sonra Ülkeci görüş tarafından faydalı şekilde istismar edilebilir. Bizi Sakarya'yı araştırma alanı olarak seçmeğe sevk eden âmil de böyle bir düşünce ile aydınlanabilir. O halde mevcut ikibin'e yakın Z.K.K.'nin durumu ve meseleleri gibi ülke çapında bir problemin temel malzemeleri arasında Sakarya realitesinden toplanabilenleri eklemenin oldukça faydalı bir hizmet olacağını zannediyoruz. Eğer 67 Vilâyetin hepsinden değil fakat 7 ana

bölgeli Türkiye içinde seçilmiş mahdut ve tipik birkaç veya duruma göre beş on Vilâyetle yetinilirse bu davranışın pek lüzumlu olmıyan vak'a ve vakıalar yığınağı karşısında kalmaktan çok daha ilmi olacağı aşikârdır. Bu bakımdan, gelişmekte olan Türk Ekonomi bölgeleri içinde en gelişmiş bölge olarak karşılanan Doğu Marmara'nın Sakarya'sı pek tipik bir çevre sayılabilir. Bu itibarla "Sakarya" da Z.K.K. leri araştırmasını "Sakarya'da Kooperatifçilik" takip ettiği takdirde *hususî*'den *Umumî*'ye doğru bir adım da atılmış olacaktır.

Böyle bir araştırma, daha önce yazılı vesikaların, yapılmış tetkiklerin toplanmasını gerektirmektedir:

1 — Gerek Adapazarı'nda, gerek kazalarda ve varsa bucak ve köylerde kurulmuş her nevi İstihlâk, Yapı, Küçük sanat, Esnaf Kredi ve Köy Kalkınması, Yardımlaşma, Pazarlama... ilh. kooperatiflerinin listesi. (Vilâyet Emniyet Müdürlüğünden alınabilir. Bunun tatbikatı evvelce yapılmıştı).

2 — Adapazarı ve altı Sakarya kazasındaki "Tarım Kredi Kooperatifleri" ni gösterir listelere göre Vilâyet Haritası üzerinde bu Kooperatiflerin yerlerinin işaretlenmesi (Bu işin malzemesi mahallî Z.B. larından, yahut Z. B. Umum Müdürlüğünden alınabilir).

Şimdi yukarıda 5 sahadan 4. ünü Sakarya Z.K.K. ne tatbik edeceğiz.

IV — Kullanılacak Usul

S.S.A.M. nin ilk nüvesinin kurulduğu 1965'de bir kaç Sakarya problemini tetkik için bir klavuzu neşretmiş olduğunu biliyorsunuz³. Şimdi nüshası kalmamış olan bu broşürün muhtevasını hatırlatmaklığuma müsaade etmenizi reca edeceğim.

"Merkez", ilkönce Adapazarı'nın şehirleşme ve sanayileşmesiyle, sonra, sebep olduğu göç hareketi ile, nihayet ziraat sahada kooperatifleşmesi ile ilgilendi:

1 — Adapazarı'nın şehirleşmesinde esaslı bir faktör olan "Adapazarı'na Göç ve Göçmenlerin İş Hayatına İntibakı"⁴.

3) Bk. Sakarya Sosyal Araştırma Merkezi Çalışma Programı, 1966 İstanbul S.S.A.M. Yayını, N. 1, Sf. 1-26.

4) Bk. S.S.A.M. Yayını, N. 4.

2 — Adapazarı'nın şehirleşmesine hizmet eden "Sanayileşmenin durumu"⁵⁾

3 — Sakarya'da Ziraî Kredi Kooperatifleri ve meseleleri. (Bu meseleyi ancak şimdi ele alacağız.)

Böylece Klavuz, üç Anketin suallerini ihtiva ediyor. Bizi alâkadar eden üçüncü Anketi burada sizlere tanıtmayı, bu gibi araştırmaları yapacak S.S.A.M. araştırmacıları, hatta başka yurt köşelerindeki Tarım Kredi Kooperatifleriyle ilgilenilecek olanlar için de kolaylık olmak üzere nakletmeyi uygun buluyorum.

Anketin muhatapları şu üç zümreden, yani

- 1 — Kredi Kooperatifi azası olanlardan,
- 2 — Kredi Kooperatiflerine aza olmıyan, fakat bir Kredi Kooperatifinin bulunduğu köyden seçilecek kimselerden,
- 3 — Kooperatif idaresini temsil eden müdür ve memurlardan seçilecektir.

I — Birinci ve en faydalı zümre için şu noktalar üzerinde durulacaktır :

1 — Kooperatifin kurulduğu günden beri aza mısınız? (Kendisinden evvel babası, kardeşi aza olmuş olabilir ve kendisi azalık ananesini devam ettirebilir).

2 — Kooperatifin kurulacağını, kurulduğunu hangi vasıta ile öğrendiniz? Azalık ânında beklediğiniz faydaları azalık boyunca gördünüz mü? Memnuluk derecesi?

3 — Kooperatif âzası olmadan evvelki yıllık gelirle, olduktan sonraki yıllık geliriniz arasında bir fark oldu mu? Bu gelir gittikçe artıyor mu?

4 — Kooperatifin yıllık toplantılarını heves ve şevkle katılıyor musunuz? Gereklikçe kooperatif işleri hakkında siz ve arkadaşlarınız tenkitlerde bulunuyor musunuz? Bunlar nasıl karşılanıyor?

5 — Kaç seneden beri kooperatif âzasısınız? Bu müddet esnasında aldığımız kredileri hangi işlere hasrettiniz? Herhangi bir ziyaretçiye (Şu senede aldığım kredi ile şu işimi gördüm), (Şu yılda verilen kredi ile işletmenin muhtaç olduğu şu binayı inşa ettirdim), (geçen yılki kredi ile

5) Bk. S.S.A.M. Yayımı, N. 6.

çift hayvanlarımı yeniledim) ... ilh. gibi cevaplar verebilir misiniz? Kredilere rağmen herhangi bir yıldaki bir başarısızlığın sebep veya sebepleri nelerdir?

6 — Kooperatif âzası olmadan, yahut Kooperatif kurulmadan önce kredi ve mali yardım ihtiyacınızı nasıl karşıladınız?

- a) Köylü hemşerilerden mi?
- b) Kasaba ve şehirdeki tanıdıklardan mı?
- c) Tefecilik yapanlardan mı? (Faiz nisbeti).
- d) Kooperatif azası olduktan sonra da kooperatif kredisi dışında yine a b c kaynaklarına başvurmak lüzumunu duyuyor musunuz?

7 — Kooperatif azası olmadan önce ve sonra muhtelif kaynaklardan aldığınız borç ve kredileri vaktinde verememek gibi durumlarla karşılaştınız mı? Bunların içinden nasıl çıktınız?

8 — Kooperatif ortağı olmak köydeki itibarınızı artırıyor mu? Âza olmayanları âzalığa teşvik ediyor musunuz?

9 — Kooperatifiniz memurunun Ziraat Bankası'na tayininden memnun musunuz? Kooperatif âzaları topluluğu aynı zamanda memurunuzu da seçse daha mı iyi ve faydalı olur? Yoksa, yukarıdan (Ziraat Bankasından) a) Her zaman için, yahut b) bir müddet için idare daha mı isabetli? Ne düşünüyorsunuz? Kooperatifinizin yaşama kabiliyeti hangi yölu gerektiriyor?

10 — Âzası olduğunuz kooperatife köy ailelerinden katılanların yüzde nisbeti? Bütün köyün kooperatife ortak olması faydalı olur mu?

11 — Bazı bölgelerde Tarım Kredi Kooperatifleri yanında Tarım Satış Kooperatiflerinin bulunduğunu, Kredi kooperatifi âzalarının aynı zamanda bu Satış kooperatiflerine de âza olmak mecburiyetinde olduklarını biliyor musunuz? Çevrenizde bu Satış kooperatifi veya kooperatifleri var mı? Kredi Kooperatifleri âzalarının da ziraat mahsullerini toplayıp satan ve böylece aracıları ortadan kaldıran bu satış kooperatifinin çevrenizde kurulmasını arzular mısınız? Bu yolda bir teşebbüs olsa destekler misiniz?

12 — Bu Satış Kooperatiflerinden çevrenizde bir nümune yoksa ziraat mahsullerinizi nasıl ve kimler elile satıyor sunuz? Peşin mi, veresiye mi? Kasaba veya şehir pazarına siz kendiniz mi götürüyorsunuz? Yoksa bu gibi mahsullerin ticareti ile meşgul kimseler veya adamları sizin ayağınıza mı geliyor? Bu gibi aracılara geçmiş senelerden borcunuz var mı?

Bunlardan kurtulmak, müstahsil köylü ile satın alıcı şehirli arasındaki vasıtalar yerine kendi sürüm kooperatifinizin olmasını arzu eder misiniz?

13 — Ziraî Kredi kooperatiflerinin memur ve idarecileri yetesiye iyi çalışıyor mu? Şimdiye kadar İdare Heyetinde âzalık yaptınız mı? Tecrübelerinize göre ne gibi hususlarda Kooperatif Kanununu düzeltmek ister misiniz?

14 — Kooperatifde Particilik izleri var mı? Çevrenizde (Kooperatifçilikle Politikanın bir ilgisi olamaz) prensibine saygı gösteriliyor mu? Göstermeyenlere karşı çevrenizde bir karşı geliş var mı?

15 — Kooperatife olan borçlarınızı vaktinde ödüyor musunuz? Ödeyemediğiniz haller oldu mu? Oldu ise işin içinden nasıl çıktınız? Başka verlerden borç tedarik ederek mi? Kooperatif ne gibi kolaylıklar gösteriyor?

16 — Kooperatifin alacaklarını ödedikten sonra ne gibi tasarruf ve biriktirme imkânları oluyor? Tasarruflarınızı nasıl kullanıyorsunuz? Köyünüze en yakın banka nerede? Bu bankaya ve başka bir bankaya vadedi, vadesiz tasarruf yatırması var mı? Köyünüzde umumiyetle, ailenizde hususî olarak piyangolu ve ikramiyeli Bankalara rağbet ediyor mu?

17 — Topraksızlıktan ve fakirlikten, yahut çok varlıklı olmadan ötürü köyden kasaba (Kazalara) ve şehre (Adapazarına), yahut başka şehirlere göçen hemşerileriniz var mı? Birkaç misâl verebilir misiniz?

18 — Kooperatifinizin diğer âzalarına göre sizin kendi durumunuz nasıl?

a) Hepsinden iyi. b) Biraz iyice. c) Bazılarından fena. d) Hepsinden fena. C ve d hallerinden kurtulma için ne gibi çareler düşünüyor, kooperatifinizden ne gibi hizmetler bekliyorsunuz?

19 — İleri memleketlerde köylüler ürettikleri mahsulleri işlemek ve imâl etmek için küçük ölçüde sanayi kuruyorlar. Meselâ un değirmenleri, çeşitli meyve ve sebzeler için konservecilik, maden işletmeleri gibi. Keza imâline ve işlenmesine lüzum olmadan piyasaya sevkedilecek mahsuller için standardlaşma, paketleme, depolama, başka yerlere nakletme gibi işler için de ayrı kooperatifler kurulmakta. Böylece imâl edilmiş olarak satma, köylüler için son derece kârlı. Bu hususlarda radyo, gazete, kitab, konferans... gibi vasıtalarla bir bilgi edindiniz mi? Köy ve çevrenizin bu çeşit kooperatifler kurmağı gerektirecek ziraî ve hayvanî mahsulleri nelerdir? Ziraî istihalden ziraî imâle (sanayia) geçmek için her hangi bir

teşebbüse (hususî teşebbüs olarak kooperatif olarak) katılmak ister misiniz? Yahut böyle bir zarureti Hükûmete iletmek için, Vilâyetiniz Senatör ve Mebuslarını harekete geçirmek ister misiniz?

20— Köylünün istihsal ve imâl edilecek mahsulleri için çalışacak bu gibi kooperatifler yanında köylünün istihlâk eşyası için istihlâk kooperatiflerine lüzum görüyor musunuz? (Meselâ bakkaliye eşyası, sun'î gübre ihtiyacı... gibi)?

21 — Kooperatifçilik hakkında köyünüzde vakit vakit erbabı tarafından konuşmaların yapılmasını faydalı buluyor musunuz? Başka memleketlerde bu (Okumuşları ve köylü temasları) nda filimlerden de faydalanılıyor. Bunların köyünüze, yahut Vilâyet merkezine belli bir gün getirtilip gösterilmesini arzu eder misiniz? Yine ileri memleketlerde halk için halk dilile yazılmış, kooperatifçiliğin her çeşitini tanıtan gazeteler, dergiler, kitapların bizde de hazırlanması kooperatifçiliğimize hız verir mi? Radyolarımızda bir (Kooperatif saati) yapılması, bu saat esnasında köylü vatandaşların soracakları ve kooperatifle ilgili suallerinin cevaplandırılması bir işe yarar mı?

22 — İleri memleketlerde köylerin çok tabii sayılan ve karşılanan ziraat kredisi işinden başka köy zanaatlerini ve mamullerini şehirlerde, turistlerin çok olduğu bölgelerde satmak da köye giren kazanç ve geliri arttırmağa yaramaktadır. Köyünüzde bu gibi geliştirilmeğe muhtaç zanaatları var mı? Neler? Aynı şekilde köyün toprağı kıt, yahut topraksız köylüleri için kooperatif yolu ile Devlet arazisinden, yahut toprağı çok olanlardan arazi satın alarak bunları muhtaç olanlara dağıtma kooperatiflerinin mümkün olup olmadığı hakkında ne düşünüyorsunuz?

23 — Türkiyeden Yurt dışına çoğu köylü olan vatandaşlar gönderiliyor. Binlerce işsiz sıra bekliyor. Bu durum karşısında KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI, ileride işçilerin memlekete dönmesinden sonra fabrikalar kurmasına yarayacak (Köy Kalkınma Kooperatifleri) projesi üzerinde duruyor. Şimdiden üçyüz kadar köyümüzde köylüleri bu gibi kooperatifleri kurup bir an evvel yurt dışında çalışmağa gittiler. Sakarya bölgesinde durum ne vaziyette? Bölgeden Avrupaya işçi gidiyor mu? Köy Bakanlığının istediğı şekilde (Kalkınma Kooperatifi) kurarak gidenler var mı? Çevrenin henüz bu gibi teşebbüsleri yoksa teşebbüse girişilmesini, hatta buna önyak olmak yahut önyak olacak okumuşları, memurları aramak ister misiniz?

24 — Azası olduğunuz kooperatif memurları, bütün Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri gibi, Ankara'da Ziraat Bankasının düzenlediğı Kurs'-

lara gidiyorlar. Bu gibi memurlar, kurstan avdetlerinde kooperatifi iletici ne gibi teşebbüs ve hareketlerde bulunuyorlar? Aldığınız kredilerin kullanışı hakkında size daha iyi rehberlik ediyorlar mı?

25 — Avrupa ve Amerika'da orta ve yüksek derecede kooperatif mektepleri var. Yahut İktisat, Ticaret Fakülte ve Mekteplerinde kooperatifçiliğe ayrılmış dersler var. Bizde her ne kadar müstakil bir Kooperatif mektebi yoksa da bazı Fakülte ve Akademilerde kooperatifçilik dersleri iğreti ve üvey ders olarak verilmektedir. Vilâyetiniz bütçesinden, Adapazarı Lisesini iyi bitirmiş bir veya birkaç genci Kooperatifçi yetiştirme maksadile Avrupa, Amerika'da veya bizde okutmak ve Sakarya vilâyetine bağlamak işi üzerinde durmak istermisiniz? Sakarya'daki Tarım Kredi Kooperatiflerinin umumî toplantılarında böyle bir arzunun ortaya atılmasını uygun bulur ve teşebbüse geçmek ister misiniz?

26 — Ankara'da 40 yıl kadar önce kurulmuş bir (Türk Kooperatifçilik Kurumu) vardı. Birkaç sene evvel muazzam bir (Saray) yaptırın bu KURUM'dan haberiniz var mı? Bu KURUM, kooperatifçiliğin işareti olan çalışkan ve kooperatifçi hayvanın adını taşıyan bir (KARINCA) dergisi neşrediyor. Takip ediyor musunuz? Köyünüzde bu Mecmuaya T.K.K. ndan başka akone olan var mı? T.K.K. memurlarının Ankara'da bir Derneği, bir Sendika ve bir de (Kooperatifçinin Sesi) adlı dergisi var. Bu teşekküllerden ve bu Mecmuadan da haberiniz var mı? Kooperatifinizin kurucusu ve koruyucusu olan T.C. Ziraat Zankası'nın da kooperatifçilikle ilgili neşriyatı vardır. İştiniz ve gördünüz mü? Kooperatifinizde bu gibi neşriyatı bulunduran bir Kitaplık, yahut bir camlı dolap veya bir raf var mı? Bu kitaptan ve dolaptan emanet olarak bir şey alıp okudunuz mu? Okuyanlara rastladınız mı?

27 — Kooperatifinizin hangi tarihte kurulduğuna dair bir bilginiz var mı? Bazı memleketlerde kooperatifleri kuruluş tarihleri her yıl anılır. Sizin kooperatifiniz için böyle bir âdet var mı? Yok ise böyle bir günün bulunup anma, hizmeti geçmiş kooperatifçiler için Allahdan rahmet dileme âdetinin bulunmasını arzı eder misiniz?

28 — Kooperatifiniz arasına Ziraat Bankası Kooperatif müfettişlerince teftiş edilir. Sizin kooperatifinizde teftiş ediliyor mu? Bu gibi teftişler sonradan ne gibi iyileşme ve düzeltmelere yol açıyor?

29 — Kredi Kooperatifler Kanununun tarihi 1935. Şu halde bu kanun 33 yıldan beri tatbik ediliyor. Siz bir mebus olsanız, yahut Sakarya Senatör ve mebuslarından biri sizinle kooperatifçilik hususunda konuşsa,

yahut Sakarya Valisi, Ziraat Bankasının Ankara'daki, Adapazarı'ndaki temsilcileri sizinle derleşse aşağıdaki cevaplardan hangisini verirsiniz :

a — Bu kanun her yönden iyidir,

b — Bu kanunun şu hususlara ait şu veya bu maddeleri değiştirilmelidir,

c — Artık eskimiş, dil ve ifadesi de anlaşılmaz olan bu kanun toptan ele alınmalı, bizlere danışılmalı.

II — İkinci zümre olarak aza olmıyanlar, veya azalıktan çıkmış olanlar seçilir ve şu hususlar üzerinde soruşturmalar yapılır:

1 — Kooperatife niçin aza olmuyor?

2 — Kredi ve yardım ihtiyacını hangi kaynaklardan karşılıyor?

3 — Aza olmağı engelliyen başka sebebler mi var?

4 — Kooperatif azalarının kooperatifden faydalanmaları karşısında ne düşünüyor?

5 — Mahsul veya mahsullerini Köy, Köyler arası, Kasaba veya Şehir piyasalarından hangisine götürüyor?

6 — Eğer köylüler arasında evvelce aza olup sonradan kooperatifi terkeden varsa bu terkediş veya çıkarılma sebebleri nelerdir?

III — Kooperatif İdarecileri İle Görüşme Şu Hususlar Üzerinde Yapılmalıdır :

1 — Ortakların kooperatifle alaka dereceleri?

2 — Taahhütlerine ve borçlarına sadık mıdırlar?

3 — Yıllık toplantılarda kooperatif hakkında fikir beyan ediyorlar mı?

4— Size göre Kooperatifin yukarıdan (yani Ziraat Bankasına bağlılıkla) idareci ileri memleketlerdeki gerçek hür ve demokratik kooperatificilikle ne nisbette anlaşılıyor? Yoksa kooperatificilik terbiyesi ve alışkanlığı bakımından daha bir müddet bu *Yukarıdan İdare* devam mı etmeli? Ziraat Bankası olmaksızın bu Z.K.K. lerinin yaşamaları nasıl ve ne gibi sosyal şartlarla mümkün olabilir?

5 — Ankara'daki (Z.K.K. Memurları Sendikası) na aza mısınız? (Karıncıca) dergisini okuyor musunuz? Siz memurların bu suretle teşkilâtlanma ve sendikalaşmasında nasıl bir hizmet bekliyor sunuz?

Sakarya'nızdaki Zirai Kredî Kooperatiflerini yerinde araştırırken kullanılan anket metodunun üç gurupta toplanmış sùalleri bunlardır. Şüphesiz bunlara daha başkaları da eklenebilir. Yahut bazı sùaller lüzumsuz görülür veya değiştirilir. Esasen Metot Taslakları'nın deneme ve sınamalarla tekemmül edeceği şüphesizdir. Nitekim "Çalışma Programı"nın sonunda da Anketçilerin dikkati çekiliyor. "Bu sùaller dışında siz tecrübelerinizin mahsulü herhangi bir maddeyi ilâve edebilirsiniz. Anketçi ve görüşmeciler, her ân İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü öğretim üyelerile, araştırmaları etrafında Enstitü'deki S.S.A.M. mensuplarile haberleşebilir ve yazışabilirler. Enstitü, bu gibi müracaatlara ele alınacak bütün araştırma konuları için de açıktır." Kooperasyon nev'ilerinden birini, Z.K.K. ni yoklama işine girişirken çiftçiye kredi veren, resmî dilde "Tarım Kredî Kooperatifleri" denen, fakat ne eski, ne de yeni Türkçe ile ilgisi bulunmayan, Türk dil ve edebiyatçılarınca da ne idüğü bilinmeyen "Tarım!!" yerine "Ziraat", "Tarımsal !!!" yerine "Zirai"yi kullanacağız⁶.

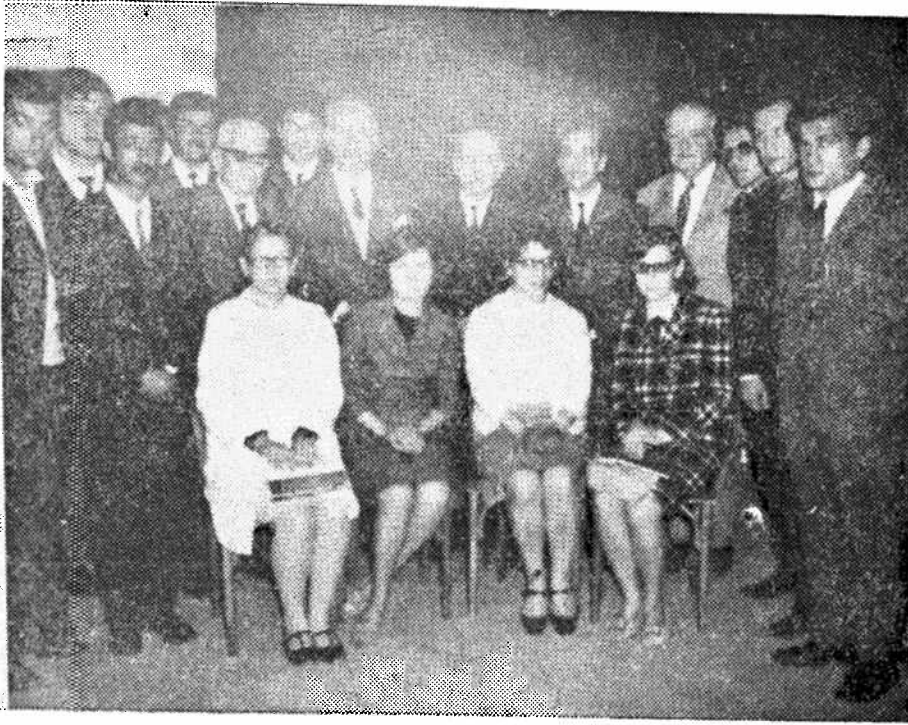
İşte nasıl çalışıldığını göstermek, başka çalışmalara da yardım etmek için olduğu gibi naklettiğim anket sùalleri bunlardır. Yeni sosyoloji spekülâtif, yani felsefî, aklî ve nazari yolları geçici olarak bir tarafa bırakıyor, müsbet ilimlerin tecrübeci usullerini benimsiyor, daha doğrusu felsefî ve nazari mülâhazalar için realiteden alınmış bilgilerden hareket etmeğe çalışıyor. Gerek huzurunuzda ele aldığımız bu konuda, gerek S.S.A.M. nin incelediği ve daha da inceleyeceği bütün konularda yeni İctimaiyatın tecrübî metodolojisinden faydalandığını ve faydalanılacağını — lüzumsuz olduğunu bilmekle beraber — burada tekrarlamaktan kendimi alıkoyamıyorum.

Sakarya Z.K.K. leri üzerinde yapacağımız tatbikatı çevrenizdeki 32 kooperatifin hemen hepsi üzerinde yapmış olmakla beraber bir konuşma zamanı için bunlar arasında nümune ve tip olmağa değenleri ele almak

6) 1935'den beri hukuk diline giren "Tarım", ne eski (yani Orta Asya'lar ve Türkistan'lardaki) ne de yeni (yani Selçuk ve Osmanlı devirleri Türkiye'sindeki) Türkçe ile alâkalı değil. Türkistan'da bir "Tarım nehri" var ama bunun "Ziraat", "Ekin"le ilgisi yok. Kendileriyle konuştuğum Üniversite Di lve Edebiyat Hocaları müracaatımızı alaylı bir şekilde T.D.K. na devrediyorlar! Aceba "Madem ki bu adı taşıyan bir Türkistan nehri var. Nehir kenarları ziraat için bereketli olur. O halde nehrin adını (Ziraat) karşılığı olarak kullanabiliriz" biçiminde belki bir mantık ileri sürülecektir!!

S. S. A. M. Azaları Krasu'da
Cağferiye Plâjında Melen'lilerle bir arada

S. S. A. M. azaları Adepazarı Şubesi Toplantı Salonunda
Vali ve Fehri Reis Ertuğrul Ünlüer'le...

yeter. Zaten hâdiseler âleminin bize “Vevrdikleri — Les données” nin hepsini gözönüne almağa pek de lüzum yoktur. 32 Kooperatif üzereide yapılmış anket varakaları içinden birkaçının seçimi ile kalınabilir. Sonra böyle bir “Kooperatif Anketleri Dosyası” nı bütün müşahhas tarafları ile incelemeden ziyade bunlardan çıkarılacak *Mesele*’leri ele almak, halka ve cemiyete yönelmiş bir ameli sosyoloji için daha doğrudur. İhtisas mensupları isterlerse S.S.A.M. Arşivinde saklı Dosyalara göz gezdirebilirler :

II — İdarecilerle görüşme

K. Sevk ve İdarecilerine ait olan anket cevaplarının bir başka biçimde dökümünü yapmak istiyoruz.

1 — Ortakların K. ile ilgisi:

Umumî toplantılara, yalnız Yönetim üyesi seçme işi için alâka gösteriliyor. Bir de ara sıra köylerarası gezilere katılırlar. (Sapanca) — Alâkaları memnuniyet verici değildir (Kayalar) — Yönetim Kurulu toplantılarına bile pek ilgi yok. Huzur hakkı yalnız 3 lira. Artırılmalı (Arifiye) — Ortak alâkası günden güne artmaktadır (Karasu) — Kazanın tek kooperatifi merkezde olduğu halde köylerden alâka gösterenler çok (Kaynarca)... ilh.

2 — Borca sadakat:

Borca sadakat durumu çok kusurlu (Akyazı) — Sık sık beliren mavi küf hastalığı dolayısıyla bazı seneler ödeme güçlüğü oluyor. Fakat umumiyetle sadıktırlar (Hendek) — Genç kuşaklar yaşlılardan daha sadakatlı (Sapanca) — Sadakat nisbeti yüksek : % 90 (Karasu) — Sadakatleri memnuniyet verici”. Kredilerin arttırılmasını ısrarla istiyorlar (Hendek) — Sadakat derecesi % 70 (Arifiye)... ilh.

3 — Z.B. mı? K. Bankası mı?

Z.K.K. leri bütününi artık Z. B. sından ayırma zamanı gelmiş, geçmişti bile! (Sapanca) — Z.B. ndan ayrılmış kooperatif yaşantılamaz (Budaklar) — Z.B. olmadan K. ler yürümez. Ancak ağır ağır istiklale doğru gitmeli (Arifiye) — Z.B. na bağlılık mukadderdır (Hendek) — Çok bürokrasi var. Müstakil olsak belki azalır (Karasu) — Bu bapta müstakil olmak iyi ama şimdilik uzak bir hayal. Z.B. na bağlı kalmak yine de hayırlı (Akyazı) — Z.B. otoritesi devam etmeli. Başka türlü sökmeyiz (Söğütli) — “K.ler artık Z.B. tarafından idare edilmemeli. K.ler, Z.B. nun

müstemlekesi durumunda. Banka personeline avantajlar sağlandığı halde bize hiç bir şey verilmiyor. Nasıl ve ne gibi sosyal şartlar altında Z.K.K. leri Z.B. ndan ayrılabilir? Bir şey söyleyemeyeceğim. Lâkin her halde ayrılmalı”⁷. (Geyve)... ilh.

4 — Sendika ilgisi:

Sendika azasıyım. Sendikalaşmak gerek (Sapanca) — Sendika azası değilim ama varlığına taraftarım (Kayalar) — Azalığım yok. Lâkin bir çok vazifeleri var. Meselâ Z.B. kendi memurlarına emeklilik halinde 12 aylık verirken bize yalnız 6 aylık verir. Düzeltmeli (Hendek) — Z.B. her nedense sendikalaşmamıza pek taraftar değil. Son zamanlarda buzlar biraz çözüldü (Adapazarı)... ilh.

5 — Kursların faydası:

Bu kurslar çok faydalı. Bilgimiz artıyor. Lâkin ne maaşa, ne de unvana bir tesiri yok (Sapanca) — Kurs iyi. Yalnız müddet çok kısa (Akyazı) — Ben henüz bu kurslara gitmedim. Fakat gidip gelenler faydalarını anlatıyor (Karasu) — Kursların faydası çok. Acaba daimî ve meslekte yükselme temin eden bir “Kooperatif Mektebi” açılmaz mı?” (Hendek)...

6 — Kanun Projesi:

Hiç haberimiz yok. Bu hususta bize bir şey soran veya bilgi veren olmadı. Bir defa bir İstanbul gazetesinde bir haber görmüştüm. (Hendek) — Haberim yok (Kayalar) — Bize ne soran var, ne de bilgi veren! (Karasu) — Yeni kanundan haberim yok. Eğer sorarlarsa kısa, orta ve uzun vadeli bütün tarım kredilerinin K. ler eliyle dağıtılmasını, kâr eden K.lerin Yardım Sandığına gönderdikleri % 30 ların bir kısmını biz vazifelilere verilmesini teklif ederim (Hendek) — Çok düşüncelerim var. Fakat kim dinler (Arifiye)... ilh.

İşte K. Sevk ve İdarelerine sorulan 8 maddenin 6 maddeye yedirilmiş cevaplarından tipik nünuneler bunlardır.

III — Aza olmıyanlarla görüşme

Anketin bu bölümündeki beş süali yukarıda zikretmiştik. Anketeilerin köy ve kasaba *kahve*’lerinde tanıştırıldıkları yurtdaşlardan elde ettikleri cevapların bir kısmı şu noktalarla ilgilidir:

7) Anket varaksından olduğu gibi ve kısaltmadan naklettiğimiz için “ ” içine aldık.

1 — Aza olmamanın sebepleri:

Kredi ihtiyacım yok. Kendi yağım^{la} **kavruluyorum** (Karasu) — K. bana yeteri kadar kredi vermez. Sorup **öğrendim** (Kayalar) — Alınacak krediyi iade kaygısından ötürü (Söğütlü) — **Kredi yetersiz** (Arifiye) — Toprağım tapusuz (Kâzımpaşá) — **Esnaf olmam engel** oldu (Sapanca) — Bugünlerde aza olacağım (Hendek) — **İhtiyacım yok** (Akyazı) — **Oldukça varlıklıym** da (Hendek)... ilh.

2 — Kredi alma kaynakları:

Z.B. Şubesi (Hendek) — Z.B. Şubesi (**Sapanca**) — Eş dost sağ olsun, hem de faizsiz (Arifiye) — **Komşulardan** (Söğütlü) — **Tanıdıklardan borç** (Kayalar)... ilh.

3 — Azalığın engelleri:

Milletin bir birine itimadı yok (**Sapanca**) — **Ağabeyim K. ortağı** da onun için (Arifiye) — Azalık kaydı **yapmıyorlar**, **plasman yokmuş** (Hendek)... ilh.

4 — Mahsul satış şekli:

Kendim Ada'ya götürürüm (Hendek) — **Kasabaya** kendim götürüyorum (Akyazı) — Tütüncülük **yaptığım için Tekel'e** veririm (Hendek)... ilh.

5 — Aza iken çıkma ve çıkarılma:

Bu konuda soruşturmalara alınan **cevaplar umumiyetle** ya kendilerinin esasen aza olmadıklarını, çıkan veya **çıkarılan** bir kimseyi bilmedikleri merkezindedir.

Böylece arket metodunun bize verdiği "**malûmat**"ı problem teşkil etme usulü ile birleştirerek az çok tatmin **edici bir "ilmî"** bilgiye varma ameliyesine şimdi girişebiliriz.

Bunun için önce *Problem*'lere işaret edelim. Bize göre şu on nokta *problem* mahiyetini taşımaktadır:

- I — Tarihçe
- II — İktisadi hizmet
- III — Kredinin kullanılışı
- IV — "Yukarı" dan idare

Şehirleşme ve Sanayileşme Anketlerinde çalışan yedi araştırmacı hocaları ile bir arada, (Naci önsal, Güven Yalav, Ercan Alpagnut, Mustafa Kalıpcı, Fikri Konak, Şinasi Teşeli, Nidaî Beyoğulları)

S. S. A. M. II. Anket Ekibi H. E. M. Müdürü Ahmet Atilla ile birlikte

- V — Çok yönlülük
- VI — İdareci ve ortak ahengi
- VII — Mevduat kabulü
- VIII — K. ve imece ruhu
- IX — İdarecilerde sendikal düşünce
- X — Mahalli, merkezi teşkilât

Şimdi yukarıda çok basit ve pek müşahhas anket dökümünün — ki bu döküm yalnız tipik cevaplardan alınmıştır — ışığı altında bu on noktayı — ki bir başka araştırmacı bu sayıyı eksiltir veya çoğaltır — ele alalım.

I — Tarihçe kaygısı :

Bir kooperatif ne zaman ve ne gibi şartlar altında kurulmuş, bu işde kimlerin hizmeti geçmiştir? Böylece bir uzviyet sayılan müessesenin geçmişi, onun “insan” olan klavuzları, liderleri tanınacak, hayattan ayrılanları rahmetle, yaşayanları minnetle anılacak, bu suretle yeni nesillere eskileri tanıtılacaktır. Tarihe ve şahsi himmetlere karşı yeni kuşakların şükranını gösterme terbiyesinin telkini, onlara aynı himmet ve hizmetlerin daha büyüklerini yapma heyecanını da telkin edecektir.

Müesseselerin geçmişi ile alakadarlık iktisatçı ve kooperatifcilerden ziyade sosyoloji ve iktisat tarihi mensuplarının üzerinde durdukları bir husustur. Biz de bu mensuplardan biri olduğumuz için anket soruları içine bunu da ekledik.

Şüphesiz ilk başlangıca, yani Mithat Paşa'mızın açtığı çığıra doğru gidemeyiz. Eski Vilâyetlerde bile bunların iyi ve hatırası kalmamış, 1888 de Z.B. nin kuruluşu hepsini bir potada eritmiştir. Kaldı ki Sakarya çok yeni bir iskân sahasıdır ve pek genç bir Vilâyet çevresidir. Cumhuriyet'in hemen ferdasındaki “İtibar-i Ziraâ Birliği” — ki burada henüz “Kredi” kelimesinin türkçeye nüfuz etmediği, onun yerine “itibar”ın kullanıldığı görülüyor — Adapazarı'nın Kocaeli'ne bağlı olduğu o sıralarda memleket sathına yayılmıştı. Daha sonra 1929 da “Z.K.K. Kanunu” ile sayısı mahdut “Z.K.” kurulmuş olup bugünkü Sakarya'da bunlardan iki K.e rastlanıyor. Nitekim Sapanca'da ilâve binaların açılış merasiminde K. müdürü “37 senelik Kooperatifimiz!” derken 1932 deki kuruluşu gururla temas etti. Kurulştan üç sene sonra bu kooperatif 1935 tarihli yeni “Tarım K.K.K.” na intibak ettirilmiştir. Sakarya Z.K.K. leri umumiyetle 1935 den, çoğu 1954 den sonra şu son yıllarda kurulmuş bulunuyor.

Müesseselerin tarihçeleri ile ilgilenmenin ilmi ehemmiyeti yanında terbiyevî değeri de vardır. Kuruluş yıllarını ve ilk müteşebbisleri anma, kooperatif şuurunu canlı ve dinamik tutar, eğlenme ve gülmeye ânlarında

mesele'lere temas edilir. Ortak çoğalmasına yol açar. Hele ilk ve orta mektep çevreleri, ileriki senelerin genç ortaklarının yetişmesine tesir eder. Çiftçilik ile de alakalı bir köy öğretmeni, veya bir İmam, muhtar ortak olsalar da olmasalar da çevrelerinde bu gibi anma vesilelerini idari hizmetlerinde kullanabilirler.

II — İktisadi hizmet :

Kooperatif, hayır ve yardım cemiyeti olmadığına, tıpkı hususi teşebbüs gibi **iktisadilik prensibi** güttüğüne göre kendi azalarına ne gibi "fayda" ve "kâr" temin ediyor? Kayıtlı azaların elde ettikleri bu "fayda"lar, yeni azaların kazanılmasına nasıl bir tesir icra etmekte, yahut faydasızlık, kayıtlı azaların kooperatifden ayrılmasına vesile olmaktadır? Bu nokta ile ilgili anket suallerine alınan cevaplar, kooperatif siyasetcilerini uyandıracaktır.

Kooperatificiliğin gelişmesini engelleyen faktörlerden birinin de "Kooperatif = Yardım Derneği" formülüne karşı biz insanoğullarının da mevcut tabii duygu olduğu malumdur. Her ne kadar milletlerarası tabir olan "Coopération, coopératif", Türkçemizdeki "İmece", yekten bu duyguya yol açarsa da kooperatifici iktisatçılar, bu duygunun aldatıcı olduğunda ısrar ederler. Kooperatif, tamamen ekonomik bir gaye ile kurulmuştur. Ahlâkî ve sosyal neticeleri ancak bu gayenin saygı görmesi neticesinde kendiliğinden belirir. Borç almak, vaktinde ödemek, taahhütleri zamanında yerine getirmek, kooperatif ahlâkının ilk emrini teşkil etmektedir.

Başka bir ifade ile *Borca sadakat* denen bu hedef, Sakarya'nızda pek mahdut misaller müstesna, dikkatle gözetilmektedir. Alman krediyi vaktinde iade, Sakarya köylerinde normal surette cereyan ediyor. Kazalar içinde Kaynarca en müsbet, Akyazı aksi bir derece ile numaralanıyor. Azalar ve İdarecilerden bazıları meselâ Adapazarı merkez kazası idarecileri işin inceliğine, borçlu ile idarecinin karşılıklı anlayış göstermeleri lüzumuna işaret ediyorlar. Bir kooperatif memuruna göre "borçluyu İcraya hemen vermek doğru değil. Zaten köylü İdare Heyeti üyeleri umumiyetle bu yola gitmekten çekinirler. İcraya verme hallerinde dahi bir müddet kavuşturmaya gitmemeli..." Yedi kazanın kooperatifleri içinde Vilâyet merkezindeki kooperatif idarecileri bu yolun *babacanca* olduğunu, kooperatificiliğe karşı antipati değil sevgi yarattığını yaman bir psikolog edası ile ankete ilere izah etmişlerdir.

III — Kredi miktarı ve Kontrolü :

Kooperatifi, tarihin her ânın da mevcut istismara, **tefeciliğe** karşı bulunmuş bir çaredir. Kooperatifin bu gayeye hizmet derecesi, ancak yerinde yapılacak soruşturmalarda anlaşılacaktır.

Sakarya Kooperatifçiliđine, hususiyle Z.K.K. lerine ait anketlerde çıkarılabilecek umumî ve mücerret meselelerden biri de kontrollü ve klavuzlu kooperasyondur. Bu nevi kooperatifleri "yukarıdan" idare eden Z.B., bir müddetten beri, verdiği ziraî kredinin kullanılışına da rehberlik etmek istemiş, önce Denizli ve Erzincan çevresinde, sonra Tokat ilinde bunun tatbikatını denemiştir. Teşkilâta Umum Müdürlükçe kontrollü Ziraî Kalkınma Kredileri Müdürlüğü ve birkaç merkezde de Kredi Mühendisliği gibi iki yenilik vücuda getirmiştir.

Z.B. nca üç pilot bölge denemesinin genişletilmesi, memleket bütününe veya birkaç bölgesine tatbiki hakkında ne düşünülüyor? Bu hususta bir şey söyleyemeyeceğiz. Eğer Sakarya bahis konusu olursa ve anketlerimizin verdiği neticelerin öğrenilmesi istenirse şu düşünceye varıldığına işaret edebiliriz.

Sakarya çiftçisi, ziraî kredinin büyük ölçüde, gözebatan şekilde maksat dışında kullanıldığını pek göstermiyor. Küçük ve pekaz nisbette orta ziraî işletmenin hâkim durumu, başka bölge ve çevrelerimiz için ileri sürülen "istihlâke sarfedilen ziraî kredi", "gezip tozmada kullanılan traktör" yahut "Tefecilik için kullanılan kredi" vakıalarından nisbeten uzak bulunuyor. Birkaç ankete verilen cevaplarda kredi miktarının azlığından şikâyet edilmekte, aynı zamanda aldıkları kredinin kontrol ve öğütlerle takip edilmesinin "nimet" sayılacağını da anlatmaktadır. Bir kaza merkezinde âdeta "iş başında kooperatif terbiyesi" diye formülliyebileceğimizi bir başka çeşit kontrol üzerinde durulması dikkati çekmiştir. Bu kaza, yakınlarda Sakarya'ya bağlanan Kaynarca'dır. Adeta kendisini kontrol eden bir zihniyet Kaynarca'nın biricik Z.K.K. ne hakim. Şöyleki *Manav* denen ve çevrenin en eski yerlisi Türk unsurunu teşkil eden etnik gurup, kooperatifin plasmanını tamamiyle kullanmamaktadır. K. merkezinde soruşturma fırsatını elde ettiğimiz ortaklar "Ödeyemeyeceğimiz parayı bile bile ne diye alalım?" diye bize, S.S.A.M. azalarına sual sormağa başladılar. İdareciler, kooperatifin 8 senelik hayatında vaktinde iade etmemek, edememek durumu vaki olmadığını anlattılar. Şu halde "dıştan kontrol yerine nefsin kontrolü" formülü karşımızdayız.

Sakarya Z.K.K. ile temasın problem teşkil eden neticelerinden biri Plasman Azlığı'dır. Bununla beraber bu azlık, gözden geçirme imkânını elde ettiğimiz umumî heyet raporları vasıtasıyla Z.B. Umum Müdürlüğüne ulaştırılmış görünmüyor. Müdürlerin "yukarı"dan tayin edilmiş "memur" olmasına rağmen seçilmiş birkaç Yönetim azası, sonra yıllık umumî toplantı dilek ve şikâyet vasıtası olarak kullanılabilir. O halde

Plasman azlığı fikri etrafında çevrede bir halk efkârı uyandırmamak, çevre ilgisi yönünden bir eksiklik sayılır.

Soruşturmalarımız sırasında tek bir Z.K.K. Kaza merkezinde bulunan Kaynarca'da, plasman miktarının bol olduğu, hattâ kooperatif müdürünün fazla kredi dağıtım arzının — azalarca vaktinde ödeyememek gibi ahlâkî bir kaygı ile — karşılanmadığına bile vakıf olduk. Daha başka müşahedeler plasman azlığı yolundaki beyanların biraz da konuşulsun diye söylendiği intibamı uyandırmaktadır.

Öteyandan biricik kooperatif kredisi kaynağı olan Z.B. nin gerek kendi 715 şubesi, gerek kendisine bağlı 2000 kadar ve aşağı yuakrı 20.000 köyü besliyen Z.K.K. vasıtasıyla dağıttığı çiftçi kredisi son senelerde git-tikçe artmaktadır. Bir resmî beyanata göre:

“Z.B. kaynaklarının % 83 ünü ziraî kredilere tahsis etmiştir. Son dört yıl içinde büyük bir gelişme gösteren ziraî krediler plasmanı 1965 yılında 3 milyar 287 milyon lira iken 1968 de 6 milyar 923 milyon liraya ulaşmış, kaynaklarımızdan meydana gelen artışlardan faydalanılarak bu rakam 7 milyar 675 milyon 503 bin lirayı bulmuştur. Böylece programımız yüzde 110 nisbetinde gerçekleştirilmiştir... Krediden faydalanan çiftçi ailesi 1965 yılında 2 milyon 501 bin 687 iken 1968 yılında 3 milyon 300 bine yükselmiştir. Ayrıca çiftçi başına isabet eden ortalama kredi miktarı 1965 yılında 1280 lira iken 1968 yılında 2188 liraya baliğ olmuştur... Bu umumî gelişme içinde kredi kooperatiflerinin 1965 yılında 850 milyon lira olan plasmanları 1968 yılında bir milyar 680 milyon lirayı bulmuş olup bu rakamın 1969 yılında 2 milyar liraya yükseltilmesi tasarlanmaktadır...”

Bu inkişaftan Sakarya'nızın da faydalandığı şüphesizdir. Ancak 1965-1968 arasında Sakarya Z.K.K. ve bu artıştan düşen payın miktarını araştırma imkânını henüz bulamadık. Bu imkân elde edildikten sonra da devam edecek kredide azlık şikâyetlerinin devamı bir bakıma hareketlilik belirtisidir. Elverir ki bu gibi şikâyetler ziraî istihsale yardımcı bir karakter taşısun!

Anket varakalarının bazıları plasman azlığından balısederken Z.B. nin kendi adına ve gagesine sadakat göstermesinden de şikâyetçi. Bu halkvari şikâyet, bizi bir mühim mesele ile karşılaştırmaktadır. Aceba bu tarihi müessesemiz adına sadık kalarak ticarî kredi dağıtımına son veremez mi? Her ne kadar her yıl ziraî kredi hacmi genişlemektedir, ise de ticarî kredide de bir gerileme göremiyoruz. Ancak daha yavaş bir yürüyüşe şahit olmaktayız. Resmî kayıtlara göre meselâ 1966 da ziraî kredi miktarı 4,42,000,000 iken bu miktar 1967 de 5,160,000,000 ve 1968 de 6,924,000,000 e yükselmiş, 1969 da ise bu miktarın 8 Milyarı aşması programlaştırıl-

S.S.A.M. EKİPLERİNDEN ZİRAİ KREDİ KOOPERATİFLERİ
ANKETİNDE ÇALIŞAN İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNU VE
S.S.A.M. AZASI ARAŞTIRICILARI

<u>Anketi İdare Eden</u>	<u>Anket Yeri</u>
Nidai Beyođlu	Kayalar
Güven Yalav	"
Rümezya Özdiñer	Hendek
Mustafa Kalıpçı	"
Naci Önsal	"
Rümezya Özdiñer	Akyazı
Fatma Pişkin	"
Şinasi Teşneli	"
Şinasi Teşneli	Arifiye
Fikri Konak	"
Şinasi Teşneli	Kâzımpaşa
Naci Önsal	"
Nidai Beyođlu	Budaklar
Güven Yalav	"
Rümezya Özdiñer	Sapanca
Mustafa Kalıpçı	"
Naci Önsal	"
Münir Kutluata	Karasu
Güven Yalav	"
Celâl Uçar	"
Ercan Alpagut	Geyve (Merkez)
" "	Geyve (Pamukova)
" "	" (Dođançay)

S.S.A.M. ve T.K.S. bu Değerli Gençlere Teşekkür Eder.

mıştır. Buna karşılık ticari kredi aynı 1966-1968 devresinde sırasıyla 1,970,000, 2,281,000,000, 2,640,000,000 a çıkmıştır. Artış temposunun aynı olmamasına rağmen yine de dikkat çekici bir hususun ortaya çıktığı ve bir *Problem* önünde kaldığımız şüphesizdir. Bu problemin esası ise Z.B. nin şartsız ve kayıtsız 1863 (eğer Mithat Paşa ruhuna bağlılık isteniyorsa...) veya 1888'e (yani kuruluşun Mûcip sebeplerine bağlı kalmak isteniyorsa...) bağlanmasında, başka bir ifade ile adına sadık kalmasında gizli bulunmaktadır. Bu ise ancak ziraî halkın teşkilâtlı bir kuvvet olması, fizyokratik bir felsefe ile ruhlamp bir tazyik gurubu teşkil etmesi ile gerçekleşebilir.

IV — "Yukarı" dan idare :

Gelişmemiş kooperasyon hareketlerinin karakteri olan "yukarı" dan — meselâ bizde Z.K.K. için Z.B. inca — idarenin mahiyeti nedir? Bu idarenin lüzum veya lüzumsuzluğu etrafında halkın kanaati ve tecrübenin neticesi. Keza "Yukarı" nın verilen krediyi kontrol etmesi zarureti karşısında kooperatif azalarının ve idarecilerinin düşünceleri ilerideki *tedvin*'ler için çok faydalı yol gösterici olacaktır.

Anket dökümü bu hususta şu üç yönü gösteriyor:

- 1) Z.K.K. leri ancak Z.B. kanadı altında yaşayabilir,
- 2) Vakti geldiği için Z.K.K. leri artık kendi Kooperatif Bankasını kurmalı,
- 3) Henüz vakti gelmediği için bir müddet daha Z.B. himayesi devam etmeli.

Sakarya'daki Z.K.K. lerinin azaları kadar idarecileri de bir nevi Devlet-Baba sevgisi ile anketin ilgili sualini cevaplandırmışlardır. Gün görmüş, çoğu 60 m üstünde çiftçiler, Devlet'siz bir çiftçi kredisi işinin "sökmiyeceği" kanaatindedirler. Biraz cesur olanları "Bir müddet daha Devlet!" düşüncesindedirler. İçlerinden birinin "Biz adam oluncaya kadar Z. Ban? kası! dediğini katırıyoruz. "Adam olma" nın ölçüsü ve kıstası nedir? sualini açmak ve dertleşmek anket hududu dışında kalıyor! Yalnız Adapazarı Merkez Kazasının idarecileri "şehirli" veya şehirle münasebetleri daha sık "şehirlilemiş köylü" zihniyetine uygun bir düşünceye sahip görünüyorlar. Muhtelif cevapların özü şu kısa hükümlerde toplanmaktadır: "Aşağıdan idare zamanı gelmiştir." Z.K.K. lerinin kendi kaynakları bir Banka için kâfi gelir ve ilk temel atılabilir... Z.B. bize — kooperatiflere — % 5 le para verir. Kendi bankamızdan alsak bu % 5 bize kalır... Z.B. ndan istendiği kadar para çekilemez, elimiz kolumuz bağlı... Bir zaman-

lar için doğru idi, ama şimdi 1917 Z.K.K. topluluğu yüksek seviyeye ulaşmış, gerçeği görmeli...⁸

Bundan önceki Konferansında Z.K.K leri ile ilgili kanunların tarihçe sini anlattığımı hatırlarsınız. Esas 1963 de Z.B. nin 100. yılı vesilesile şehrinizin Z.B. duvar ilânları ve yıllık takvimlerle bu ciheti sizlere hatırlatmıştı. Söylenenlere ve yazılanlara göre 1863 de Mithat Paşa'nın "Memleket Sandıkları Nizamnamesi" ilk, 1935 in "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" ise son kooperatif tedvidir. Bu ikisinin arasında 1924 (İtbari Ziraî Birlikleri) ve 1929 (Ziraî Kredi Kooperatifleri) adlı iki metrük kanunumuz da var. 1929 Kanununa göre mahdut sayıda Z.K.K. kurulmuş, sonra 1935 de tedvin edilen "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu"na bu kooperatifler intibak ettirilmişti.

İşte Sapanca Kooperatifi 1932 de 1929 Kanununa göre kurulmuş ve adı "Ziraî Kredi Kooperatifi" olan bir müessese iken 1935 kanununa göre ismi "Tarım Kredi Kooperatifi" ne çevrilmiştir. Bu yüzden bahsi geçen kooperatifin Müdürü 1932-1969 arasında geçen devreden şu şekilde bahsediyor:

— Kooperatifimiz 37 yıl evvel 34 Ortak tarafından 1932 yılında kurulmuştur. Çeşitli ve zor devirleri geçirip bu günlere erişen bu kooperatifin yaşamasında emekleri geçip bu gün aramızda bulunmayan ortaklarımızın ve bütün kayıplarımızı yâd etmek suretiyle şükran borcumuzu eda ettiğimize dair olan inancımı belirtirim.

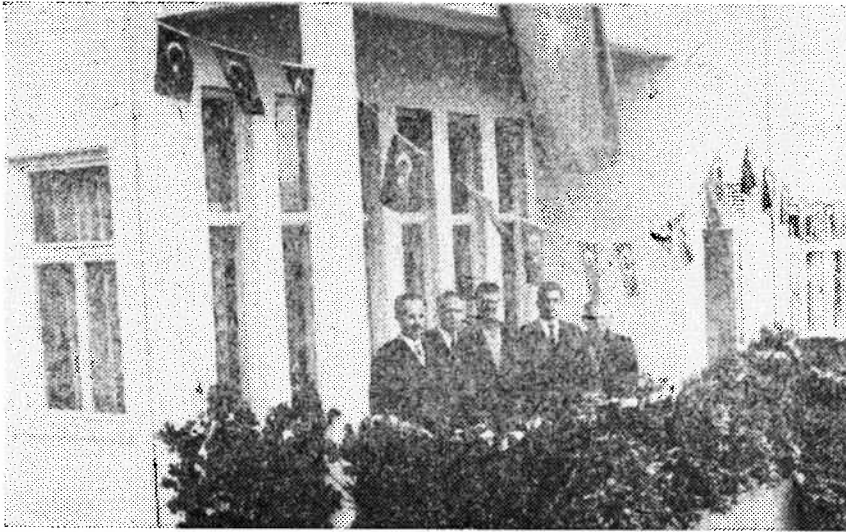
Başında bulunduğu müessesenin tarihine vakıf olan, 37 senenin hizmet erbabına rahmet dileyen Müdür, binanın açılışını memleket dâvasına şu şekilde bağlıyor:

— Biliyorsunuz; geri kalmış memleketler kooperatifleşme suretile kalkınmağa çalışıyorlar. Bizde de Hükümet Anayasa'nın kooperatifçiliğe ait maddesinin mana ve mefhumuna yönelmiş bulunuyor. Son zenerlerde çok yönlü çalışmalara ehemmiyet veren Kooperatifçiliğimiz, yalnız para alma ve verme müessesesi olmaktan çıkmış, sosyal ve ekonomik yönden kalkınma gayretinde olan milletlerin kaderinde kendine düşen vazifeyi yapmağa kendisini adanmış, bulunmakta, Ortağın Kimyevî gübre, ziraat âlet ve edavatını aradaki mutavassıtları kaldırmak suretiyle en ucuz bir şekilde temin etmektedir. Bu cümleden olarak sizlere 1968 yılı çalışmalarına bazı rakamları muhtasar olarak izah edeyim. 1965 yılında 20 ton, 1966 yılında 43 ton, 1967 yılında 78 ton ve 1968 yılında 171 ton kimyevî gübre ortaklara ve çevremiz çiftçilerine ait hem de bu hizmetten sizlerin gayreti ile bu güne kadar yaşamış ve bundan sonrada yaşayacağına inandığımız Kooperatif

8) Realiteden alınan bu kanaatlere, selâhiyetli kooperatistlerin VI. Türk Kooperatifçilik Kongresine verdikleri raporlar da da rastlanmaktadır.

Sapanca Z. K. K. Müdürü Kemaleddin Çelebi'nin Kooperatifin durumuna dair konuşmasını dinleyen Ortaklar, Z. B. Kooperatifleri Müdürü I. C. Akyol, Vali Naci Çerezci ve S. S. A. M. Azaları.

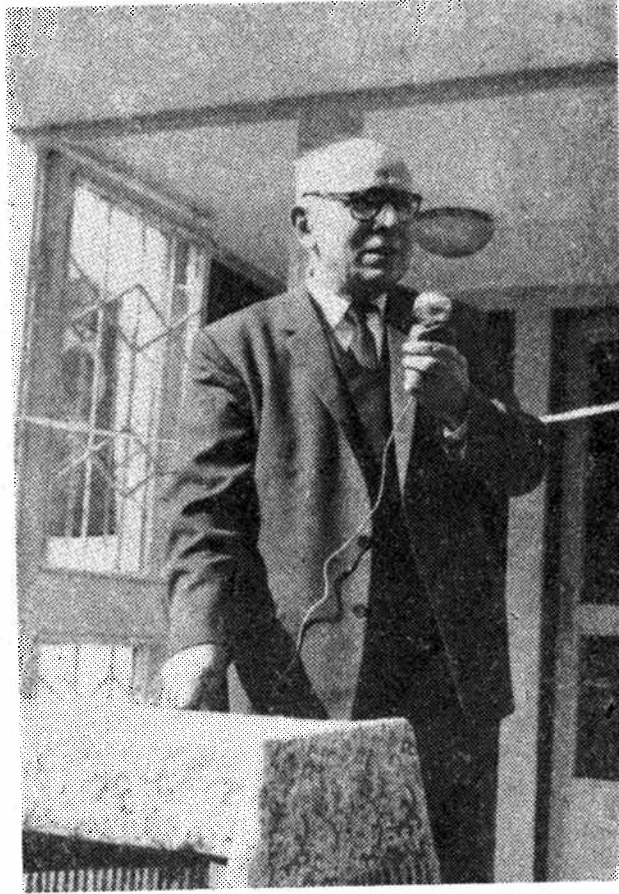
Pamukova Z. K. K. nin yeni binasının açılışı

Adapazarı Z. K. K. nin yeni binasının ananevî açılış merasimi

Sakarya Valisi ve S.S.A.M. Fahri Reisi Naci Çerezci, Sapanca
Z. K. K. nin yeni binası açılışında S. S. A M. Reis Vekili
Prof. Orhan Tuna ile bir arada

S.S.A.M. Reisi Prof. Fındıkoğlu, Sapanca Kooperatifinin gelişmesini anlatıyor

komisyon almak suretiyle menfaat sağlamış olmaktadır. Kooperatifin sağladığı bu menfaat hiç bir zaman ortakların sırtından değil, Kimyevî Gübre leri aldığımız fabrika ve müesseselerden almaktayız.”

Daha sonra K. Müdürü ilâve inşaatın 300 Ton kadar gübreyi alacak bir depo ile müdür ve müfettiş lojmanlarından ibaret olduğuna işaret ettikten sonra, konuşmasını dikkatle dinliyen ortakları 1965-69 arasındaki yapı faaliyetleri hakkında aydınlatıyor:

— 1965 yılında 24.550 liraya satın alınan 982 M² arsa üzerine 6.6.1968 yılında inşaatı başlayan bina 200.000 liraya ihaleye çıkarılmıştır. Kapalı eksiltme neticesi 198.000 liraya Adapazar'ından İsmail Yılmaz Beye kalmış ve inşaatın kontrolörlüğünü de Sakarya Bayındırlık Müdürlüğünde İnşaat Mühendisi Kemal Güreşçi bey yapmıştır. İnşaatımız Proje dışı yapılan işler de dahil, müddeti içinde yapılmıştır. İnşaat son kat'ı rakkam henüz alınmamakla beraber yaklaşık olarak 225.000 liraya mal olmaktadır. Bunun dışında önümüzdeki yazın eksik olan Kömürlük ve arşiv için tahsisat veya projeler gelmiş olup yakında ele alınacaktır.”

Sakarya Z.K.K. leri çok yönlülüğe doğru atılan bir adımın mevzu olan hizmetler için gereken inşaat faaliyetleri Sakarya çevresinde çok önceleri ele alınmıştır. Burada onları bir tarafa bırakarak Sapanca'dakinden ayrıca ve etraflıca bahsetmekliğimiz S.S.A.M. nin de katıldığı bir açılış töreni olmasından, sonra da çevrede bu gibi faaliyetlerin sonuncusu teşkil etmesinden nihayet bizim konferanslarımızla Sapanca'daki açılışın bir araya rastlamasından ileri geliyor. Bundan sonra da çevrenin diğer kooperatiflerinin Sapanca'yı takip edecekleri şüphesizdir. İleride Sakarya'nın sadece kredi dağıtma durumundan başka hizmetler — mesela mevduat kabulü gibi — ifasına geçiş vaziyetleri toptan ele alınan sosyal tesisleri üzerinde durulacaktır.

V — Çokyönlülük :

Nazari kooperatifçiliğin tek hedefli, çok hedefli vasıflarından birincisi Türkiye'deki Z.K.K. siyasetinde esastır. Mamafih son zamanlarda bu tek hedef yanında başka gayeler de güdülmekte, hatta yeni mevzuat hazırlanmaktadır. Çevrenin ve idarecilerin bu nokta hakkındaki temayül ve görüşlerinin bilinmesinde fayda vardır.

Z.K.K. ile alakalı meselelerimizin başında “Tek Yönlülük” ve “Çok Yönlülük” şıklarının bulunduğu malumdur. Son yıllarda Millî (Yerli) ve Milletlerarası Kongre ve Topantılarda, kooperasyon literatüründe bahis mevzu edilen, sadece kredi dağıtımı ile meşgul Z.K.K. lerimize başka çeşit hizmetler yüklemenin doğru olup olmayacağı münakaşa edilmiş, halâ da edilmekte bulunmuştur. K.İ.B. nin kurulması ile başlayan Köy Kalkın-

ma Kooperatifçiliği cereyanı ile bir kat daha dikkati çeken çok yönlülük, Z.K.K. lerimizle ilgili Z.B. mı katı bir tek yönlülükten yavaş yavaş ayrımağa başlamıştır.

Bu davranışın ilk belirtisi Pilot-Çevre olarak seçilen üç Vilâyette — ki Denizli, Erzincan ve Tokat İlleridir — başlamıştır. Bir taraftan Z.B., gerek kendi Şubeleri, gerek kendi otoritesine bağlı Z.K.K. kanalları ile ziraat kredisi dağıtırken öbür yandan ziraî istihsalin verimliliğine tesir edecek başka çeşit yardımların yapılması, nakdî kredi yanında aynı kredi verilmesi ve her ikisinin takibi ve kontrolü düşüncesinden hareket edilmiştir. Gübre ve ziraî âlat ve diğer malzemenin aynı olarak verilmesinin geçmiş yılların kontrolsüzlükten dolayı meydana verdiği menfi durumları önlemek bakımından ne kadar isabetli olduğu, çiftçilerimizin bu tedbirden ne kadar memnun kaldıkları, Sakarya köylerindeki müşahede ve soruşturmalarımızla ayan bir şekilde anlaşılmıştır. Çokyönlü kooperatifçiliğe doğru bir mühim adım olan bu tedbir, tatbik edildiği çevrelerde kooperatiflerin aza sayısını artırmağa yardım etmiştir. Meselâ Hendek'in altı kooperatifine bağlı köylerin sayısında görülen artışı, çevrenin resmî idarecileri ve çiftçi azaları, kendi ayaklarına kadar gelen aynı kredi malzemesine atfetmektedirler. Coğrafi durumun ve yol, haberleşme, sık sık Merkeze uğrama imkânlarından dolayı Sakaryamızın iki kazasında bir tek Z.K.K. nin — ki her ikisinde de bu tek kooperatif Sapanca ve Kaynarca'da bulunuyor — kaza köylerini beslemeğe yettiğini aza varlığını güçlendirdiğini göstermektedir.

S.S.A.M. azaları 1968 de Kaynarca, 1969 da da Sapanca ve çevrelerinde ilâve hizmet ve vazifeler yüklenen bu iki kooperatifin idarecileri ve üyeleriyle temaslarda bulunmuşlar, kısmî bir çok yönlülüğe doğru atılan bu ihtiyatlı adımın değerini yerindeki görgülerle yakından takdir etmişlerdir. Kaynarca'da bir Manav — ki bu çevrenin yerli Türklerine verilen etnik bir ad olduğunu biliyorsunuz — bize şunları söyledi :

— “Paranın kooperatifden alınması iyi. Lâkin bu para ile ziraat malzemesinin alınması bizim için çok zor. Zorluğu yenmeği düşününceye kadar cepteki para da uçup gider. Köylülük bu! Halden anlarsın. İhtiyac mı yok. Başka şeylere sarfederiz. Bir de gel, borcun altından kaç! Hükümet çok iyi yaptı doğrusu!”

Bir tek, Z.K.K. bulunan ikinci Kaza, yani Sapanca, sizlerle yaptığım bu Konuşmanın arifesinde S.S.A.M. azalarında Sapanca'nın biricik kooperatifini çokyönlü hizmet ifasına hazırlıyan binanın açılışına davet etmişti. Vazifesinin tam ehli olan Kooperatif Müdürü Kemalettin Çelebi'nin yaptığı açış konuşması, yalnız merasim icabı bir konuşma olmayıp atılan

Kaynarca'nın biricik Z. K. K. nin çokyönlülüğe doğru gelişimi vesilesile kavuştuğu yeni binasının 1968 de açılış merasimi

Adapazarı Z. K. K. nin çokyönlü faaliyeti için kavuştuğu yeni binanın önden görünüşü

adının manasını aydınlatma yönünden bilhassa S.S.A.M. azaları için faydalı olmuştur.

VI — İdareci ve ortak ahengi :

Bizdeki Z.K.K. leri “yukarı” dan idare edilmekle beraber bir seçilmiş idare heyeti, daha sonra umumi heyet vardır. Z.B. ile idari alâkanın elverişliliği veya aksi ve seçilmiş heyetlerin faydası hakkında halk düşüncesinin öğrenilmesinden akademik çevreler kadar yukarı organlar da faydalanabilirler.

Çevre kalkınca herhangi bir sebepten ötürü “arzu edilmeyen” idareciler, umumî heyet raporları vasıtası ile, Parti elemanları yolu ile bildirilir. Fakat başka yurt köşeleri için işidilen bu gibi hallerin Sakarya için bahis mevzuu olmadığı intibaî umumîdir. Birkaç kooperatifin nakdî ve aynı kredi dağıtımını muamelelerine şahit olan S.S.A.M. azaları, idare esen ve edilen farklarının silindiğine, hatta va'desi gelmiş borçların tediyesi işinde idarecilerin Adapazarı kooperatifi memurlarından birinin deyişiyile *babacanca* davranışlarına şahit olmuşlardır.

VII — Mevduat meselesi :

Gelişmiş memleketlerde Z.K.K. bir nevi Köy Bankaları rolünü de oynamaktadırlar. Z.B. bu düşünceden ilham alarak Türkiyedeki bütün veya bazı bölgelerin Z.K.K. lerince mevduat kabulünü imkânını aramakta ve bunun için küçük ölçüde bir tedvin hazırlığı yapmaktadır. Sakarya'da bu neviden bir ihtiyacın hissedilip edilmemesini bilmekte fayda vardır.

Anket cevapları çevreyi bu hususa karşı ilgisizlik göstermiyor. Budaklar'da bir yaşlı köylü şöyle diyor: “Bankaya yatırılacak para yok. Olsa bile kasaba şurada. Sonra köylük yerde, kooperatife yatırılacak para olsa da yatırılmaz. Anlarsın ya! Kimin parası olduğu ortalağa yayılır!” Bir başkası “Müdürün, muhasebecinin işi zati çok. Bir kanbur daha mı?” diye ilâve ediyor.

Bu gibi cevaplara rağmen umumî bir mesele olarak Z.K.K. lerinin tevdiat kabulü, tasarrufun köylü ayağına götürülmesi bakımından faydalı sayılabilir. Nitekim küçük çapta bir Kanun Projesinin bu maksatla Z.B. nea hazırlandığını Sakaryadaki Z.B. ları çevresinden haber alıyoruz. Sakarya yönünden, yani durumu ölçülü, büyük ziraî işletmeleri ehemmiyetsiz, orta ve küçük işletmeleri hâkim olan bu çevre bakımından zikri geçen mesele oldukça mühimdir. Ziraî mahsullerinin imal ve işlemesine ait anket sorusuna küçük çapta nişasta imalinde, konservecilikten bahse-

denlere rastladık. Tevdiatın kabarması karşısında ziraî sanatlara ve küçük sanayiine geçme işi, müteşebbis kooperatif idarecileri düşündürmeğe, projeleri hazırlamağa sevkedebilir.

Az gelişmiş memleketlerde kooperatif idarecilerinin yaratıcı hareketlere girişme kabiliyet veya kabiliyetsizlikleri tasarruf sahipleri üzerinde derin tesirler bırakır. Bir Tasarruf Sandığı veya Kredi Bankası, yapılan tevdiatla bir taraftan kredi ihtiyacında olanlara borç verirken öbür yandan istihsal kooperatiflerinin yatırımlarını da finanse edebilir. Bu finansmanın ve faydalı neticelerini gören köylü, tasarrufların değerlendirildiğine kanaat getirdikçe, sözü edilen yatırımlarda payı olan bir insan şuur ile gururlanabilir. Yani kooperasyon yöneticilerinin idaresizliğine, yatırımların muvaffakiyetsizliğe ait şayialar, misal ve müşahedeler ise mevcut tasarruf tevdiatı heveslerini körletecektir.

VIII — Kooperatif ve İmece :

Gelişmiş memleketler kooperasyon hareketlerini kendi örf ve adetlerine bağlamak, modern kooperatificiliğin de aynı örflerin psikolojisini aşılacak endişesindedirler. Bizdeki ananevi **İmece** ruhu, sadakat ve tesanüt davranışı yeni kooperatificiliğimize sınıyor mu? Sindirilmesine çalışılıyor mu?

Cumhuriyetin hemen akabinde “İtibar-i Ziraî Birkileri” kurmak işi ele alındığı zaman bazı kimseler kooperatificiliğin muvaffakiyeti için “İmece” tabirinin kullanılması, bu kullanılışın muvaffakiyet için psikolojik bir rol oynayacağını düşünmüşlerdir. Kelimelerin bazan sihirli tesiri olabilir. Mithat Paşa “Sandık” ismi altında halka onları “İmece” olarak takdim etmişti. O halde halk içinde ve mektepteki öğretimde eski *İmece* ile yeni *Kooperatif*’in aynı şey olduğu telkin edilebilir.

Asıl mesele kelimedede değil, hangi isim altında yürütülürse yürütülsün, halkın zekâsının “göz” ünde bulunduğu sözüne uyularak kurulmuş kooperatifin tıpkı İmece gibi itimat, fedakârlık ve yardımlaşma ruhu aşılıyan bir işletme olduğuna kanaat getirmesi için elden gelen gayreti sarfetmekte toplanır.

IX — İdarecilerin sendikalaşması:

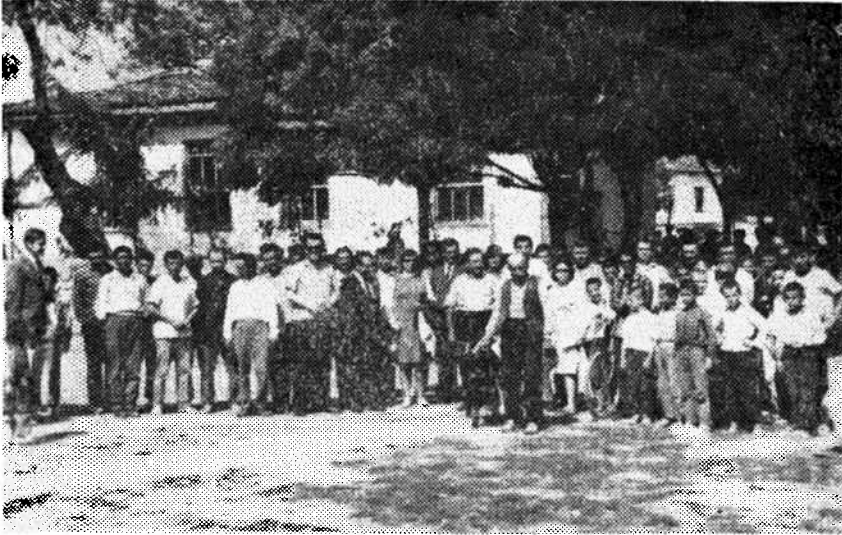
Sakarya Z.K.K. lerinin idarecilerinden bazılara merkezi Ankarada bulunan Tarım Kredi Kooperatifleri Personeli Sendikası azasıdır. Bu sendikalaşmadan elde edilen faydalar nelerdir Sendika ile işveren — yani Z.B. — arasındaki münasebetlerin durumu kooperatif çalışmalarının verimliliğine tesir etmesi bakımından mühimdir.

Kooperatifcilik ve sosyal tesanüt hakkındaki fikirleri Adapazarı çevresinde
yayılan Türk Sosyologu
ZİYA GÖKALP

Budaklar Köyü Z. K.K. nde inceleme yapan
S. S. A. M. azaları köy okulunda

Geyve'nin Fevziye Köyünde Kooperatifeilik Seminerine katılanlar

Z.K.K memurları sendikası bağlı veya bağlanmamış personel nezdinde benimsenmeğe başlanmıştır. Niçin ilk kuruluş yıllarında ve sonraları alâka ile karşılanmadı? Anket cevaplarına göre “işveren” den, yani Z.B. ndan çekinme ve “Sendika yöneticilerinin istismarı” bu alâkasızlığa sebep teşkil ediyor. Adapaşarı kaza merkezi ile şehre yakın kooperatiflerin mensubu çiftçiler ve idareciler daha açık beyanlarda bulunuyorlar : “Son bir iki sene içinde Z.B. nin yukarı kademesinde beliren bir zihniyet değişikliği. Sendikalaşmış idareciler kooperatificiliğin, bilhassa köye dönük bir kredi siyaseti güden Z.B. nin hayırna çalışırlar... Sendika ve Z.B. arasında işbirliği, gaye ve dava beraberliği... Nitekim 1968 de Z.B. bazı kanun projelerini, meselâ Z.K.K. Birliği lâyihasını fikri alınmak üzere Sendika’ya gönderdi, Sendika’da bizlerden mütalâa istiyor.. ilh.”

Son zamanlarda merkezi Ankarada bulunan “Tarım Kredi Kooperatifi Memurları Sendikası” ile Z.B. arasındaki gergilniğin artık zail olduğunu Sakarya’nın 15 kadar Z.K. kooperatifinin idarecileri ile olan temaslarımız neticesinde memnuniyetle öğrenmiş bulunuyoruz. S.S.A.M. nin ilk kuruluş yılı olan 1965 den sonraki üç sene boyunca bir nevi işveren sayılan Z.B. ile aralarındaki anlaşmazlık azalmış, bugün oldukça tam bir ahenk teessüs etmiştir. 1965 de bu noktaya ait anket sùallerine cevap vermek istemeyen, verdikleri takdirde işveren’in hoşnutsuzluk belirtileri göstereceğini iyma eden emektar kooperatif işçilerinin işlerindeki gayretleri şimdi artmış bulunmaktadır.

Bir Sakarya köyündeki kooperatif müdürünün anlattığına göre son iki yıl esnasında Memurlara : 1) Lojmansız kooperatiflerde mesken yardımı, 2) Maaşın % 25 i nisbetinde kasa tazminatı, 3) Makam maaşı... gibi haklar tanınmış bulunmaktadır. Birkaç gün önce Sapanca kooperatifinin ek inşaatının açılış merasiminde konuşan kooperatif müdürü konuşmayı dinliyen sayın Valiniz ve S.S.A.M. Fahrî Reisi Naci Çerezci ile Z.B. Kooperatifler Müdürü İ. Cevat Akyol’un ve S.S.A.M. azalarının dikkatini bu sendikalaşma hareketine celbetmek istemiş, Z.K.K. lerinin fedakâr fikir işçilerinin nisbi bir refaha kavuşturulması zarureti üzerinde ehemmiyetle durmuştur:

— Kısa bir zaman önce biz kooperatif memurlarına sosyal haklar tanıyan Z.B. Kooperatifler Müdürlüğünden bazı haklar daha istemekteyiz. Bunların başında Kasa tazminatlarının % 25 e çıkarılması, ilk tayinlerde tabanın 450 liradan değil 600 liradan başlaması, çocuk zamlarının sembolik bir para olan on liradan 25 liraya çıkarılması, her gün artan hayat pahalılığı karşısında mesken tazminatının köylerde 100 kasabalarda 150 lira olarak tesbiti, doğumlarda ödenen ikiyüz liranın 500 liraya iblağı, tahsilde okuyar yavrularımıza ayda muayyen bir miktarda burs verilmesi hususlarının bi-

S.S.A.M. nin Adapazarı'nda düzenlediği Kooperatificilik Seminerine Katılanlar

Budaklar Z.K.K. Ekipi Köy Mektebinde

ânevvel halledilerek huzura kavuşturulmamızı Ziraat Bankası camiasından bekliyoruz. Bilhassa ikrâzat mevsimlerinde gece gündüz mesai yapmak durumunda bulunan memurlara ve çalışmalarından dolayı kârdan memurlar: hisse vermek onların sıkıntılarını da hafifletmek lüzumuna inanmaktayız.”

İşveren sayılan Z.B. nin her türlü fedakârlığı göstereceği şüphesizdir. Bazı muharrirlerin köy ve cemaat kalkınmasında ileri sürdükleri üç vazife adamına — İmam, Öğretmen ve Muhtar üçlülüğüne — bir dördüncü vazife adamının katılması gerekirse onun da 35,000 köyün 2,000 ne dağılmış Tarım Kredi Kooperatifi idarecisinden ibaret olduğunu düşünmeliyiz. Bu dördlük içindeki dinî terbiye ve ahlâkî telkin, fen ve bilgi öğretimi, idarî fonksiyon yanında köylüye Devletin malî desteğini götürme hizmeti vardır. Bu ekonomik elemanın yalnız 2,000 kadar iskân mahallinde bulunduğunu kaydederken her iskân mahalline yerine göre 5, 10, 15, 20 ilh. köyün bağlı olduğunu da düşünmek lâzımdır. Böyle bir *insan*'ı yani Z.K.K. müdür ve memurları topluluğuna dahil insanları maddî kaygılardan imkân nisbetinde kurtarmanın millî ölçüde bir ehemmiyeti vardır⁹.

X — Kooperatif teşkilâtı :

Nazariye bakımından Devlet dışı olması gereken kooperatiflerin her nevi için bir meslek teşekkülünün mevcudiyetine işaret edildiğine göre Sakarya'daki 80 kadar kooperatif için Vilâyet içi bir organizasyon, kooperatiflerin içinde ve yanında aydınlatıcı ve yol gösterici bir rehberlik bürosu, Kooperatif idarecileri tarafından nasıl karşılanıyor? Böyle bir organizasyon bir Devlet organı mı olmalı, yoksa hür bir Cemiyet, bir Merkez halinde mi kurulmalı? Bu takdirde aşağı, yukarı ondan fazla Hükümet organının karıştığı bugünkü kooperatifçiliğimiz birbirile çatışan bürokratik kurullardan uzaklaştırmanın çareleri nelerdir?

Çok karışık ve çözülmesi güç bir nokta. Tam bugünlerde B.M.M. nin yeni bir Kooperatifler Kanunu Projesini müzakere ettiğini biliyorsunuz. Hatta 1969 yılında çıkarılacağı da söyleniyor. Kooperatifçilikle ilgili resmî ve hususî çevreler, dört gözle bu kanunu bekliyorlar. “Karnca” nin bir

9) Bu hususta adı geçen Sendika'nın 1963 de neşrettiği “Kooperatif Postası” adlı Dergisinde bilgi vardır. Ayrıca Koop-İş Reisi İbrahim Çapan'ın S.S.A.M. nin kurucusu İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsünce 1965 de düzenlenen Beynelmilel Kooperatifçilik Seminerine verdiği rapor dikkate değer. Bk. Tarım Kredi Kooperatifleri personeli mesleki teşekkülüne ve köy kooperatifçiliği, 1966, İktisat Fakültesi neşriyatı, S. 186, Sf. 120-127. Rapor sahibi bizdeki köy kooperatifçiliğinin muvaffakiyetini pek haklı olarak işverenin kredi kooperatifleri personeline vereceği kıymete ve onlara karşı göstereceği dikkate bağlıyor.

nüşasında Türk Kooperatifcilik Kurumu Reisi, çok tanınmış emekli ve emektar kooperatist sayın Nusret Uzgören "Allah rızası için! Bu kanunu çıkarın!" başlıklı bir yazı neşretti. Samimî bir kooperatifcinin gözlerini yaşartabilecek içli bir yazı! Öteyandan aynı Dergide bir muharrir bir anket açıyor: — "Çıkacak kanun derde derman getirecek mi?"

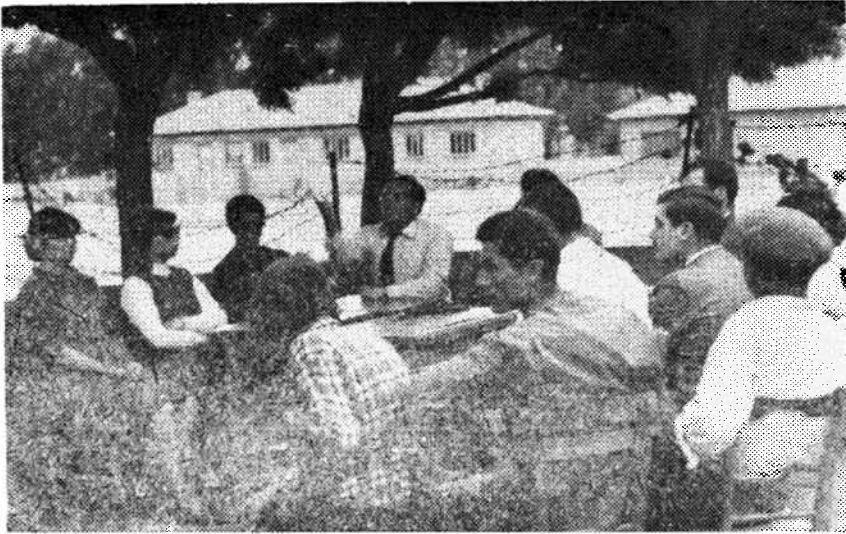
Maksadım şudur : Kooperatifliğimizde teşkilât işi günün meselesi. Türkiye haritası üzerindeki Sakarya İlinin merkezinde 50 kadar muhtelif 30 kadar Ziraî kredi ile ilgili kooperatif var. Bence bu müesseselerle ilgili meseleleri çözmek için basit'den muğlak'a gitmeli ve şu soru üzerinde durmalı: — Bir Bölgenin alt-bölgesinin bir Vilâyetindeki 80 şü kadar kooperatifi için bir "Merkez", bir "Büro", bir "Dernek", kısacası bir "Şey" vücade getirmekle yetinmek daha doğrudur.

İçtimai realite çok girifttir. Hele içinde bir kaç çeşit tabiat, iklim bulunan, her bölgesi bir başka diyar olan Türkiyemiz için "Umumi" değil, "Hususi" ler mühimdir. Sakarya işte bu "Hususi", "Kısmi" olan realitelerden biridir. Onun kooperatizm ile alâkalı meseleleri, bir Müşavere, Yolgösterme, yerinde iş ve çalışma başında aydınlatma ve rehberlik teşkilâtına şiddetle muhtaç görünüyor. Geçen sene Sakarya Kooperatifciliğinin umumî tablosunu anlatmıştık. Şimdi sizlere Z.K.K. lerini bütün müşahhas, elle tutulur tarafları ile gösterdik. İleride öteki kooperatif dallarını anlatacağız.

Şu ândaki kooperatiflerinizin sayısı: 80. Az mı? Vilâyetiniz içinde bir "Merkez", bir "Büro" bu 80 sayısının ifade ettiği renkli realitenin kooperasyon meseleleri için rehberlik ettiği takdirde nümune ve tipik bir Vilâyet durumu ile karşılaşırız. Bu "Merkez" veya "Büro" nun hukukî statüsü ne olacak? Cemiyetler kanuna göre kurulmuş bir teşekkül mü? Vilâyet içinde resmî bir "Sakarya İli Kooperatifler Müdürlüğü" mü? Yoksa Ticaret Odası, Tabibler Odası gibi bir müeyyidesi, resmen tanınmış bir selâhiyet ve otorite sahibi, yarı meslekî-hususi, yarı resmî bir organizasyon mu? İşte meselemiz için ayrı bir mesele. Kısacası şudur: Cemiyet veya Dernek olması hiç birşey ifade etmez. Sakarya'nızın ileride inceleyeceğimiz "Sosyal ve Kültürel Teşekkülleri" nin sayısını, bunların varlıklarını sizler daha iyi bilirsiniz. Memleketin bütününde binlerce ve binlerce "Dernek" ve "Cemiyet" var. % 80 i ölü doğar. Yalnız dinî gayelerle kurulmuş olanlar müstesna. Meselâ Cami yaptırma Dernekleri.. gibi. Cemiyetin hayatiyeti namına ümit verici olan bu dinî kuruluşları yanında dünyevî ve laik maksatlarla kurulmuş, gayesine varmış olan Dernekler her yerde parmakla sayılacak kadar az. Bu gibi teşekküllerin ilgili konu-

S.S.A.M. inin birkaç azası Vilâyet Konağı bahçesinde

Geyve'nin Fevziye Köyünde H.E.M. nce düzenlediđi Seminer

larda bir hak ve selâhiyetleri de bulunmadığına göre hususî bir teşekkül mahiyetinde meselâ bir "Sakarya Kooperatiflerini geliştirme Cemiyeti" ölü doğmuş Derneklerin sayısını artıracaktır. Onun için aktif, tesirli olacak böyle bir teşekküle kanunî bir hüviyet vermek, bir vazife yüklemek gerektir. Bu tip teşekküller gelişmiş memleketlerin gelişmiş kooperatificilikleri için son derece faydalı hizmetler ifa etmektedirler. Böyle bir vasisif taşıyacak teşkilât, her zaman görüldüğü gibi, adı üzerinde *resmî* olur, bürokratlaşır. Orta yol: Devlet'ce resmî bazı kontrol ve teftiş selâhiyetlerle cihazlandırılmış bir organ. Üç seneden beri hadise ve meselelerini dikkatle takip ettiğimiz Sakarya Kooperatificiliğini temsil eden şu veya bu kooperatifin bir daimî iktisat ve kooperatificilik müşavirine muhtaç olduğunu müşahade ettik. Fakat tıpkı sendikalar gibi kooperatifler de ekonomik kültür sahibi bir müşavir kullanma durumuna henüz gelmemiş görünüyorlar. Z.K.K. lerini teftiş eden Z.B. Müfettişleri gereken rehberliği yapacak zamana, imkân ve şartlara sahip değildirlere. Z.K.K. dışındaki K. ler ise yalnız ücretli hukuk müşaviri kullanabiliyorlar. Bu vaziyette tasarladığımız "Merkez" veya "Büro"... ilh ya ihtiyaç duyulduğunu realite içinde bizler de hissetmiş bulunuyoruz.

Bu problemlerin sayısı artırılabilir. Kooperatificilik de kendi içinde nazarî yönden bir işbölümüne doğru yönelmektedir. Gelişmiş memleketlerde meselâ Kooperatif İşletmesi ayrı bir ihtisas konusu. Keza nasıl kapitalist sektörde yatırım sahası seçimi bir mühim mesele ise kooperatist sektörde de kuruluş yeri, çok ehemmiyetlidir. Her köye bir Z.K.K. i mi, yoksa merkezî durumdaki bazı köyler mi seçilmeli? Yedi Kaza'nızdan ikisinde birer Z.K.K. var: Sapanca, Kaynarca! Görüşme ve soruşturmalarımız muhtelif sebeplerden dolayı bu tek K. lerin ihtiyacı karşıladığı fikrini telkin ediyor. Sakarya'nın yumuşak arızalı coğrafyası, münakale kolaylıkları bunun illeti olabilir. Fakat bu görüş, başka Vilâyetler ve Bölgeler için ele alınamaz. Herhalde sayısı 2000'e yaklaşan Z.K.K. lerinin kuruluş yerleri ayrı bir coğrafya konusu. Bizde çok defa siyasî yatırım konusu olan kuruluşlar da vardır. Şüphesiz bu gibi hükümler umumleştirilemez. Z. B. Kooperatifler Müdürlüğü "yukarıdan" veya "Altdan" gelme istekleri inceler. Fakat yine de isabetsiz olanları bulunabilir. Meselâ Adapazarı kazasının 8 Z.K.K. nden biri olan Salmanlı'nın, isabetsiz bir yerde kurulduğu görülüyor. İdarecilerin cevaplarından şu hükümleri alalım: "Salmanlı yerine meselâ İkizci-Osmaniye köyü çok daha merkezî... Nitekim bu sırada bu köy ayrı bir kooperatif istiyor. Hakkı. Fakat fazla. Olsaölsa Salmanlı'yı oraya nakletmeli." Bir S.S.A.M. azasının "Merkez" için hazırladığı bir rapora göre 27 köylü Akyazı'nın mevcut kooperatifini

beşe çıkarma teşebbüsü devam ediyor : *Dokurcun, Vakıf* . Yine bir başka rapor, Karasu'da en eski yerleşme köşelerinden olan Melen'in bir Z.K.K. ne ihtiyacına işaret olunuyor¹¹. Demek oluyor ki gerek eski kuruluş, yerleri gerekse yeni kuruluş yerleri, "Kooperasyon coğrafyası — La Géographie de la coopération" denen hususî bir disiplince tayin edilmeli, coğrafyacı ile kooperatifcinin plâncılığına bırakılmalıdır.

Konferansın sonuna gelmiş bulunuyorum. Şunu söliyeyim ki Z.K.K. leri üzerinde dururken Sakarya'nızın umumî mânada Ziraî Kooperatifçiliği'ni ele almış değiliz. Evvelki konuşmada listelerini verdiğim K. ler arasında istihsal'e yönelen asıl Ziraî kooperatifleri ayrıca bahis mevzuu edeceğiz. Yoksa Ziraî Sakarya'nın kredi dışındaki meseleleri bir yanda bırakılmış değildir¹². Keza Ziraat mefhumu içine sokulan Balıkçılık, Fındık işinde kooperasyon Sakarya'ya ayrı bir hususiyet vermektedir¹³. Karadenizin 26 Balıkçılık Kooperatifi yanında 27. sinin Karasu'da kurulduğunu haber alıyoruz¹⁴. Tütün'ün kooperatifleştirilmesi için yeni bir kanun hazırlanıyor¹⁵. Hendek dört gözle bugünü beklemekte. Sapanca ve Geyver-niz için son derece mühim Meyve Birliklerinin Ticaret Bakanlığınca ele alınması neticesinde birkaç defa atılan kooperatifleşme teşebbüsü adımlarının akametini unutturacağı benziyor.

Meselenin bir başka tarafı aynı bölgenin iki şehri ile ilgili: Adapazarı-İstanbul. Gerek tarih boyunca, gerek şimdi Doğu Marmara bölgesinin İstanbul dışındaki çevreleri İstanbul'un İstanbul olmasında tesirsiz değildirler. Hele çevrenizin ziraî mahsullerinin İstanbul istihlâk piyasasındaki yeri, gelişme nisbetinde gittikçe artmakta, sadece Karasu-alt-çevresi, fındık ve bazı su mahsulleri varlığı ile İstanbul üzerinden dış ticaret

10) Bk. Fatma Pişkin : Akyazı'da Tarım Kredi Kooperatifleri, 1968 (Bu rapor S.S.A.M. arşivinde basılmamış olarak bulunuyor.)

11) Bk. Münir Kutluata: Karasu'da Tarım Kredi Kooperatifçiliği, 1967 (Bu raporda "Merkez" arşivinde). Araştırmacının ileri sürdüğü bu düşüncenin ilgili olduğu vakayı 1967 başında S.S.A.M. heyeti yerinde incelemiş. Hatta İçtimaiyat Enstitüsünce bu hususta Z.B. Kooperatifler Müdürlüğüne bir gerekçe gönderilmesini sağlamıştı. Umumiyetle kabul edilen bu ihtiyacın gerçekleşmesine, birkaç köy arasındaki ihtilafın engel olduğu sanılıyor. Z.B. nca durumun çevre menfaatlerine uygun olarak bir hal şekline sokulacağı umulmaktadır.

12) Sakarya'da ziraî durum için S.S.A.M. azasından Doç. M. Emiroğlu'nun "Merkez" ce neşredilen eserine bakınız.

13) Sakarya'da Balıkçılık kooperatifçiliği için keza "Merkez" in çıkardığı araştırmaya bakınız.

14) Sakarya Gazeteleri : 15.2.1969.

münasebetleri örgüsü içine bile girmekte hatta Istakoz, Havyar... gibi bazı mahsullerin memleket dışına kooperatifler elile ulaştırılmasını beklemektedir.

Hülasa biraz önce temas ettiğim 10 Problemin sonuncusu olan “Sakarya Kooperatifler Merkezi” hayalinin gerçekleşmesini beklediğimize işaret etmiştik. Bir hayal, fakat kooperatif realitesi için en tesirli bir çare!

Huzurunuzdan ayrılmadan önce S.S.A.M. nin şimdilik İstanbulda bulunan Umumî Merkezinin bu sene Adapazarı'nda bir Şube açtığını, yakında 6 Kazada da Şubeler veya Temsilcilikler açmağı düşündüğünü, bu cihazlanmadan güdülen gayenin de İstanbul'da Üniversitenin himayesinden de faydalanan Umumî Merkez'in lâyük olduğu yere, yani Vilâyetiniz Merkezine, Adapazarı'na nakletmeden ibaret olduğunu bildirmek isterim. Eğer, son üç sene esnasındaki araştırma ve konuşmalarımızdan doğan iki teşebbüs fikri — yani arsası ve binası hazır sayılabilecek Arifiye'de İstanbul Üniversitesine bağlı bir “Terbiye Fakültesi” ile keza arsası Vilâyet makamınca hazırlanan Ankara veya İstanbul Üniversitelerine bağlı bir “Adapazarı Ziraat Fakültesi” kurma fikirleri — tasavvurdan fiiliyata geçebilirse, Sakarya'nın merkezine taşıyacak S.S.A.M. kendisini besleyecek kültürel elemanları da kendi çevresinde bulabilecektir.

Gösterdiğiniz, dikkat ve alâkaya teşekkür ederim.

15) Bir ajans haberine göre Tütün Müstahsillerinin bir yandan meslekî teşkilâtlanmalar, öbür taraftan kooperatifleştirilmeleri ile ilgili bir kanun projesi B.M.M. de. Bk. 11.4.1969 tarihli “Cumhuriyet” den : “B.M.M. bugün Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleriyle Türkiye Tütün Ekicileri Birliği Kanun Tasarılarının görüşülmesine devam edilmiştir”.

BİR EK

Geçen yıllarda verilen S.S.A.M. konferanslarının çoğu, konuşma sonunda dinleyicilerin sorularını cevaplandırma ile tamamlanmıştı. Bu yılın ilk konferansını teşkil eden bu konuşma, müddeti uzaması dolayısıyla sül-cevap usulünün tatbikine imkân vermemiştir. Yalnız Konferansı himayesine alan S.S.A.M. Fahrî Reisi Sayın Sakarya Valisi Naci Çerezci, konferans boyunca bahsi geçen bir mesele etrafındaki şu düşüncesi ile toplantıyı kapamıştır :

— *Sakarya ilindeki kooperatif varlığını kısaca ,bu varlık içindeki Ziraat Kredi Kooperatifini de derinliğine anlatan profesörün fikirleri arasında birisi bilhassa dikkatimi çekti. Dedilerki: “Kooperatiflerimiz birer iktisat müşaviri kullanamıyorlar. Buna mukabil bazıları hukuk müşaviri kullanıyor... ilh.”*

Bu söz bana bir süredenberi bazı idarecilerce üzerinde durulan bir fikri tedai ettirdi. Bütün illerimizde, mevzuat bakımından Siyasal Bilgiler veya Hukuk Fakülteleri mezunu olması gereken en az birer vali muaviniği bulunmaktadır. Son yıllarda klâsik idarecilik anlayışında büyük değişikliklerin meydana geldiği ve iyi bir idarecinin ekonomik sahada da en az hukuk dalındaki kadar bilgi sahibi olması gerektiği bilinen bir gerçektir. Bu sebeple düşüncem odur ki, İdarecilik mesleği İktisat Fakültesi ile İktisadi ve Ticarî İlimler Akademileri mezunlarının hizmetinden daha fazla mahrum bırakılmamalıdır. Mesleğe bütün haklara sahip olarak alınmaları, tabii, asıl düşüncedir. Baza mülâhazalarla teklifin esastan reddini önlemek bakımından ilk etapta Valilerin iktisat müşavirliğini ifa etmek üzere Vali muavini olarak yetiştirilmeleri de derpiş olunabilir.

Zannedirim bu mevzu üzerinde ciddiyetle durulmağa lâyıktır.

S.S.A.M. nin notu :

Sayın Fahrî Reisimizin bu çok isabetli düşüncesi ile İdare'de Reform kaygısı taşıdığını memnuniyetle gördüğümüz değerli İçişleri Bakanı Dr. Faruk Sükan'ın yakından ilgilenmesini rica ederiz.